

**ТЕНДЕНЦИИ
НА ПРЕСТЪПНОСТТА
В БЪЛГАРИЯ
2000 – 2010**

**ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА**

Публикацията проследява тенденциите на престъпността в България за периода 2000 – 2010 г. въз основа на националните виктимизационни изследвания и полицейската статистика. Освен данни за общите тенденции, в доклада са представени данни за десет категории престъпления, както и регионални особености на престъпността в България. Анализирани са правосъдната практика и социално-икономическите фактори, които формират наблюдаваните тенденции на престъпността.

Настоящият доклад е разработен от:

Тихомир Безлов, Главен експерт, Център за изследване на демокрацията
Филип Гунев, Научен сътрудник, Център за изследване на демокрацията
Александър Герганов, Старши изследовател, Агенция „Витоша рисърч“

Центърът за изследване на демокрацията благодари за бележките и предложенията на:
Главен комисар Калин Георгиев, Главен секретар на Министерството на вътрешните работи

Дирекция „Координация и информационно-аналитична дейност“ на Министерството на вътрешните работи

Редакционен съвет:

Д-р Огнян Шентов
Д-р Мария Йорданова
Чавдар Червенков

Тази публикация се осъществява с финансовата подкрепа на Фондация „Фридрих Еберт“ и Държавно-обществената консултативна комисия по въпросите на превенцията на престъпността

ISBN 978-954-477-176-8

© 2011, Център за изследване на демокрацията
Всички права запазени

ул. „Александър Жендов“ 5, 1113 София
тел.: (+359 2) 971 3000, факс: (+359 2) 971 2233
www.csd.bg, csd@online.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	5
УВОД	9
Методология.....	10
Институционални филтри.....	13
Незаявена престъпност.....	15
1. ОБЩИ ТЕНДЕНЦИИ НА ПРЕСТЪПНОСТТА	17
1.1. Кризисните процеси от 2008 – 2010 г. Полицейска статистика и изследване на жертвите.....	17
1.2. Латентност на престъпността.....	19
1.3. Международни сравнения.....	22
2. ДИНАМИКА НА ПРЕСТЪПНОСТТА	27
2.1. Световната икономическа криза и последиците ѝ върху престъпността в България.....	27
2.2. Промяна в отношението към полицейските служби.....	29
2.3. Ролята на правоприлагащите органи и на наказателния процес.....	31
2.4. Регионална специфика на престъпността.....	34
2.5. Скрита и незаявена престъпност – причини за латентност сред гражданите.....	38
3. ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ СОБСТВЕНОСТТА	43
3.1. Кражби на автомобили.....	44
3.2. Кражби от домовете.....	47
3.3. Кражби на лично имущество.....	53
3.4. Кражби на части и вещи от автомобили.....	55
3.5. Измами.....	57
3.6. Грабежи.....	58
4. ПРЕСТЪПЛЕНИЯ И НАСИЛИЕ ПРОТИВ ЛИЧНОСТТА	61
4.1. Убийства.....	61
4.2. Нападения и заплахи.....	64
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	67
ПРИЛОЖЕНИЕ. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ	69
Сравнение на полицейските статистики от ЕС.....	69
Повторяемост на престъпленията.....	69

РЕЗЮМЕ

Националното изследване на престъпността (НИП) е инструмент, въведен от Центъра за изследване на демокрацията в обществената практика в България от 2002 г., който дава възможност за задълбочен анализ на тенденциите и размера на престъпността в България. Всяка година НИП събира информация чрез национално представително социологическо изследване сред 2500 граждани – „виктимизационно изследване“, или изследване на жертвите на престъпността. Чрез този метод се получава надеждна информация както за регистрираните от полицията, така и за недокладваните от жертвите престъпления. Методът и въпросите, използвани в НИП, възприемат подхода и методиката на Международното виктимизационно изследване на престъпността (ICVS), разработено от Междурегионалния научен център на ООН за изследване на престъпността и правосъдието (UNICRI). Към тях са добавени допълнителни модули, специфични за престъпността в България. Изследването обхваща най-масовите категории престъпления: кражби на и от автомобили, домови кражби, кражби на лични вещи и нападения спрямо личността. През последните години бяха добавени и допълнителни теми като имотни, телефонни и измами с банкови карти.

Графика 1. Виктимизационен индекс и полицейска статистика

Източник: НИП; МВР.

След периода 2000 – 2008 г., когато се наблюдава ясна тенденция за подобряване на криминогенната обстановка, през 2009 г. страната навлезе в тежка икономическа криза. За първи път от 2001 г. насам се наблюдава рязко влошаване на криминогенната обстановка. И двата източника на данни за престъпността (НИП и МВР) за периода 2001 – 2009 г. регистрират последователен спад на престъпленията с последващо повишаване след 2009 г.

Регионални специфики

За пръв път в доклада се анализират данни за регионални специфики на жертвите на престъпността, което позволява да се направят следните изводи:

- **Районите с най-ниски нива на престъпност** в България са Северозападният, следван от Южен централен.
- **Полицията в някои райони регистрира значително по-нисък дял на престъпления** в сравнение с други. Най-сериозни са разликите между Югозападен и Северен централен район. В последния въпреки близките нива на виктимизация полицията регистрира почти двойно по-малко престъпления на 100 000 души.
- За някои региони като Северозападния данните от НИП показват **реален спад на престъпността за периода 2006 – 2010 г.**, докато полицейската статистика отчита запазване на нивата (най-вероятно поради ръст на латентността)¹.

За последната година най-рязък скок в дела на гражданите, станали жертва на престъпление, е отбелязан за София-град (от 13 на 21 пункта). Полицейската статистика за София обаче, регистрира спад от 7,5 % на броя на регистрираните престъпления за 2010 спрямо стойностите от 2009 г.

Докладвана и недокладвана престъпност

От 2001 г. се очертава устойчива тенденция на намаляване на разликата между регистрираните от полицията престъпления и престъпленията, обявени от жертвите (съобщени и несъобщени на полицията). С началото на икономическата криза тази тенденция се промени и разликата отново нараства от около 370 000 през 2008 на 480 000 през 2010 г. Част от тези разлики се дължат на т.нар. полицейски филтри, или тенденцията да не се регистрират някои престъпления, въпреки че са били докладвани от гражданите. По-значимата причина за разликата между полицейската статистика и данните от НИП е недокладваната, или т.нар. латентна престъпност.

След забележим спад на недокладваната престъпност през 2009 г. (вероятно дължаща се на нараснало доверие към полицията) през 2010 г. отново се наблюдава връщане към средните нива за последните 5 години – 45-46 % от жертвите не съобщават на полицията, че срещу тях е извършено престъпление. В България средните нива на латентност при определени престъпления като кражби на коли или грабежи са на сравними нива с тези в повечето страни в ЕС, но средно за всички престъпления страната има по-висока латентност. Причина за ръста на несъобщените криминални инциденти през 2010 г. обаче, е и промяна в структурата на престъпността: ръст на престъпленията с по-незначителни щети, за които гражданите са по-малко склонни да докладват. Могат да се отбележат и следните специфики:

- В София и в по-малките градове гражданите докладват най-голям брой от престъпленията.
- В селата и в областните центрове латентността е устойчиво по-голяма.

¹ Латентност означава недокладвана престъпност. Поради по-малките извадки на ниво регион тенденциите трябва да се интерпретират внимателно. По-точна регионална оценка може да се получи за период от 5 години.

- Недокладваната престъпност е с най-високи нива в Северен централен и Югоизточен район на България.

Причините

Въпреки че при отделните категории престъпления има специфични причини, обуславящи тяхната динамика, съществуват някои общи фактори, които оказват влияние върху тенденциите на престъпността. Икономическата криза, намаляващите доходи и растящата безработица оказват нееднозначно влияние върху динамиката и структурата на престъпността. Наблюдават се спад на кражбите на автомобили (което е свързано със свиване на пазара на коли на старо), употребата на наркотици или платен секс, докато нарастват различни видове домови кражби или кражби на лични вещи, както и заплахи и нападения срещу личността. Ефектът от кризата се омекотява от други тенденции като продължаващия спад на младото мъжко население (15-30 г.) в активна криминогенна възраст и емиграцията на част от криминалния контингент. В същото време намаляването на продължителността на наказанието „лишаване от свобода“ и броят на осъдените след 2007 г. вече не оказват положително влияние.

Тенденции при отделните категории престъпления

Кражбите на коли като цяло продължават да намаляват, включително и през периода след 2009 г. През периода 2009 – 2010 г. обаче, спадът се дължи предимно на свиващия се пазар на коли на старо, продиктуван от икономическата криза. През периода след 2006 г. се забелязва постепенен спад при кражбите срещу откуп, като значителният внос на евтини коли втора ръка и широкото разпространение на застраховки „Каско“ при по-скъпите коли постепенно обезсмислят този тип престъпления.

Въпреки продължаващия **спад на убийствата** и устойчивото им връщане към нива отпреди 1988 г. (2 на 100 хил. население) те продължават да бъдат **над средните за ЕС**. След няколко години на сравнително устойчиви нива се забелязва рязко увеличаване на заплахите и нападенията спрямо личността между 2009 и 2010 г. Този ръст най-добре може да се обясни с икономическата криза, нарасналата безработица – фактори, които често генерират междуличностни конфликти (включително домашни). По-голямата част от тях не се докладват в полицията, чиято статистика дори регистрира спад.

За периода 2009 – 2010 г. НИП регистрира далеч по-значително нарастване на домовите кражби в сравнение с **регистрираните от МВР: при МВР е отбелязан ръст от 11 %, докато НИП отчита 61 % ръст на кражби от прилежащи помещения** (мазета, тавани, гаражи и други прилежащи помещения). Основната причина за разликата е чувствителният ръст на кражбите, които **не са докладвани** на полицията: **44 % ръст при недокладваните кражби от дома и 49 % ръст при недокладваните кражби от прилежащи помещения**. Тази разлика се дължи не толкова на спаднало доверие в полицията, колкото на това, че щетите при подобен вид кражби са незначителни.

Наблюдава се **ръст и на недокладваните заплахи и нападения**, поради което полицейската статистика отчита запазване на нивата от предходни години.

През 2011 г. икономическата криза най-вероятно ще продължи да оказва влияние. Тъй като някои макроикономически показатели показват, че икономиката на България излиза от кризата, а в същото време демографските показатели индикират намаляващо население между 15 и 30 години, може да се прогнозира, че ако няма ново влошаване на икономическата ситуация в страната конвенционалната престъпност ще започне да намалява.

През 2006 г. Центърът за изследване на демокрацията представи систематичен анализ на данните от виктимизационните си изследвания за периода 2000 – 2005 г.² Съпоставена беше динамиката на полицейската криминална статистика с тенденциите, очертани от изследване на жертвите на престъпността. Бяха направени изводи за динамиката на основните групи престъпления през годините и за факторите, които обуславят регистрираното намаляване на престъпността. Настоящият анализ разглежда отново динамиката на престъпността в България за един по-продължителен период (2000 – 2010 г.) в сравнение със ситуацията в страните – членки на Европейския съюз. Разгледани са също нагласите и очакванията на българските граждани към полицейската система и социалните и икономическите механизми, които влияят върху тенденциите в престъпността в страната.

Навлизането на България в тежка икономическа криза след 2009 г. промени фокуса на общественото внимание през последните две години. В този смисъл настоящият анализ има за цел да очертае основните промени в тенденциите на престъпността, като се използват алтернативни на официалните източници на информация: серия от **представителни проучвания сред населението, провеждани ежегодно в периода след 2002 г.** При този тип проучвания, които имат вече над 30-годишна традиция в САЩ и ЕС³, се използват методологии, търсещи сравнимост с полицейската статистика, и данни от подобни изследвания в други страни.

При Националното изследване на престъпността (НИП) се използва методиката на Международното виктимизационно изследване на престъпността (ICVS), разработена от Междурегионалния научен център на ООН за изследване на престъпността и правосъдието (UNICRI), като са добавени допълнителни модули, специфични за престъпността в България. През деветте години от първото⁴ национално изследване, проведено през юли 2002 г.⁵, бяха направени различни ревизии на изследователските методи и преоценки на данните. Същевременно, за да се осигури сравнимост на данните от всички изследвания, се запази ядрото от въпроси на ICVS. Последното НИП беше проведено през периода 20 януари – 28 февруари 2011 г.

---

² Тенденции на престъпността в България, Център за изследване на демокрацията, С., 2006.

³ Ханс фон Хентиг е първият криминолог, който с книгата си *Престъпникът и неговата жертва* (1948 г.) става основател на виктимологията като дисциплина на криминологията. Първото национално виктимизационно изследване се провежда в САЩ през 1966 г.

⁴ През периода 1997 – 2002 г. Центърът за изследване на демокрацията в рамките на проекта на Програмата на ООН за развитие (UNDP) *Ранно сигнализиране* разработи серия от виктимизационни въпроси и чрез месечни национални представителни изследвания се опитваше да оцени динамиката на престъпността в страната.

⁵ Осъществено е от изследователска агенция Витоша рийсърч.

В настоящия доклад се цитират няколко вида статистически данни: 1. Данни, предоставени от МВР през последните години, под формата на годишни полицейски статистически бюлетини. 2. Статистически данни на Евростат (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database). 3. Данни на Националния статистически институт (www.nsi.bg). 4. Данни от различните Национални изследвания на престъпността, провеждани от Витоша рисърч и Центъра за изследване на демокрацията. Тъй като в повечето случаи данните не са били помествани в конкретни публикации (напр. статистически алманаси), не се посочват конкретни източници при тяхното цитиране в графиките и таблиците на настоящия доклад.

Настоящият доклад е структуриран по начин, който предлага различни нива на анализ. В първата част са изяснени методиката и терминологията, използвана в доклада. Във втората част са изложени общите заключения за нивото на престъпността, като се правят сравнения с предходни периоди, със статистиката на полицията и с някои международни тенденции в престъпността. По-нататък са анализирани факторите, които допринасят за динамиката на престъпността. В последната част на анализа са представени данни и оценки за равнището на виктимизация в разрез по различни категории престъпления.

Методология

Настоящият доклад се основава на два основни подхода: количествен и качествен. **НИП е количествено изследване**, представително за населението на България на възраст над 15 години⁶. Обемът на всяка от осъществените извадки в последните 5 изследвания (2006 – 2010 г.) е 2500 респонденти. Извадката е два и половина пъти по-голяма от средните, използвани в България, и позволява да се анализират данни както за някои по-слабо разпространени престъпления, така и да се търсят регионални специфики. НИП са сравними с последните изследвания на престъпността, проведени в страните от ЕС, където разчитат на извадки между 1000 и 2000 души⁷. **Качествените методи**, използвани за целите на този доклад, включват периодично провеждани срещи и интервюта с експерти от правоохранителните органи - представители на МВР и полицейски управления на всички равнища. Тъй като срещите и разговорите са в контекста на различни проекти, в настоящия доклад тези интервюта не се цитират индивидуално.

Чрез НИП се регистрира информация за престъпления, на които респондентите са били жертви през последните 5 години, през предходната година и/или в годината на провеждане на изследването. От средата на десетилетието изследването се провежда веднага след началото на новата

⁶ Изследователският метод, чрез който е получена информацията, е персонално стандартизирано интервю в дома на респондента. За да се осигури надеждна информация за нивото на заявената и „скритата“ престъпност в обществото, на изследваните лица е гарантирана пълна анонимност, а интервюиращите преминават през различен от традиционните маркетингови и социални изследвания инструктаж.

⁷ Българските данни нямат качествата на изследвания на престъпността, които се реализират с много по-големи извадки (например в САЩ извадката е от 60 000 души, във Великобритания – 46 000).

година. Опитът от изследванията в Западна Европа и анализът на българските данни показват, че по този начин изкривяванията в споделения опит за криминални инциденти от респондентите са по-малки. Получените през януари – февруари 2011 г. данни за извършените през предходната година престъпления се отнасят за периода януари – декември 2010 г., а за престъпленията през последните пет години – за периода 2006 – 2010 г. Основните теми, които са предмет на изследване в НИП, са представени в обобщен вид в следващата таблица. Освен посочените видове престъпления, които всяка година са обхванати в НИП, през последните години се включват и допълнителни теми като някои видове измами (например имотни, телефонни и с банкови карти).

Таблица 1. Основни теми в националното изследване на престъпността

Престъпления срещу гражданите през последните 5 години	Кога	Колко пъти (минималната година)	Къде	Уведомихте ли полицията?	Подробности за съобщаването	Сериозност на инцидента	Допълнителни въпроси ⁸
Престъпления срещу собствеността							
Кражби на автомобили	•	•	•	•		•	•
Кражби от автомобили	•	•	•	•	•	•	•
Кражби на велосипеди	•	•	•	•		•	
Кражби от дома	•	•		•	•	•	•
Опити за взломни кражби	•	•		•	•	•	
Кражби от прилежащи помещения	•	•		•	•	•	•
Престъпления срещу личността							
Грабежи	•	•	•	•	•	•	
Кражби на лично имущество/джебчийски кражби	•	•	•	•		•	•
Сексуални престъпления	•			•		•	
Нападения/заплахи	•	•	•	•	•	•	•

Източник: Център за изследване на демокрацията.

⁸ Допълнителните въпроси се съсредоточават върху причините за съобщаване или несъобщаване за престъплението в полицията; удовлетвореността от начина, по който полицията се е отнесла към съобщението, и причините за неудовлетвореност от нейните действия; стойността на откраднатото; наличие на застраховка и т.н.

Обобщените резултати от НИП се представят в следните индекси:

- виктимизационен индекс – дял (процент) от населението, жертва на престъпления;
- докладване в полицията – дял на жертвите на престъпления, които докладват в полицията;
- социодемографски профил на жертвите на престъпления.

Не всички престъпления, които се регистрират от полицията, са обхванати от НИП. Престъпления, при които няма ясна жертва (например престъпления, свързани с наркотици по чл. 242, 253, 270, 354 НК или транспортни нарушения по чл. 340-344 НК), както и престъпления, които са твърде специфични и твърде малко на брой, за да бъдат обхванати от изследване с извадка от 2500 души (например някои престъпления против брака и семейството като незаконно осиновяване, чл. 182 а, б НК).

В рамките на настоящия доклад при възможност за съпоставяне се извършват сравнения на данните от изследването на жертвите с данните от полицейската статистика. Полицейската статистика има съществени ограничения – както при точното регистриране на съобщените от потърпевшите престъпления, така и в невъзможността да предостави оценка за незаявената престъпност. Изследванията на жертвите на престъпността са инструмент, който позволява да се направи независима от държавните институции **оценка както на самата престъпност, така и на работата на полицейските служби**. Макар че всяко подобно изследване работи с определени нива на статистическа грешка, получените резултати и наблюдаваните тенденции са с достатъчно високо ниво на представителност, за да отразят общата картина на престъпността. Там, където малкият брой регистрирани случаи от дадена категория престъпление не позволява извеждането на надеждни резултати, това се посочва изрично.

Полицейската статистика и НИП се **допълват като източници** в много аспекти. Полицейската статистика регистрира видове престъпления, които не се засягат във виктимизационни изследвания като НИП и обратно. Там, където данните на тези два източника за едни и същи категории престъпления се разминават значително, са необходими допълнителен анализ и дискусия за причините на несъвпаденията.

Данните от НИП дават възможност условно да се очертаят три основни причини, които обуславят разликите между полицейската статистика и реалните нива на престъпността:

1. Гражданите **не докладват** в полицията, че са станали жертва на престъпление (например ако смятат, че полицията не може да им помогне или пък намират престъплението за маловажно). Тази ситуация описва явлениято **латентност**.
2. Гражданите заявяват пред полицията, че са станали жертва на престъпление, но то **не се регистрира** от полицията (например ако местното полицейско управление иска да регистрира само престъпления, които могат да бъдат разкрити, или ако жертвата не може да даде убедителни обяс-

нения за обстоятелствата на престъплението). Това явление се означава като **институционални филтри (или полицейски филтри)**.

3. Гражданите възприемат като престъпление някои административни нарушения. Някои форми на измами са добър пример: често по-незначителни форми на потребителски измами се възприемат от гражданите като престъпление, но практически могат да бъдат санкционирани само по административен път и затова не намират отражение в статистиката на МВР.

Институционални филтри

От изброените по-горе фактори този, който заслужава особено внимание, е полицейският филтър. Има няколко известни причини полицията да не регистрира⁹ престъпления, заявени от гражданите, макар че е невъзможно да се направи точна количествена оценка на всяка от тях.

Политическият и управленският натиск за по-ниски нива на престъпност е характерен за публични институции, които осигуряват вътрешна сигурност в повечето страни в Европа. Причините за подобен тип влияние са, че в много съвременни демократични държави ръстът на престъпността има не по-малки електорални последици от ръста на безработицата или спада на доходите.

Втори фактор, който до голяма степен е обусловен от първия, е, че нерегистрирането на престъпления в полицейските служби може да има положително въздействие върху оценката за работата на дадения полицаи или полицейско управление. В страни с добре развита полицейска криминална статистика данните за динамиката на престъпността на съответния район и дори квартал често са основен фактор за оценка на полицейския състав, т.е. по-малко регистрирани престъпления са индикатор за спад на престъпността и добре свършена работа. Също така някои престъпления са по-трудни за разкриване, а разкриваемостта също е класически индикатор за добре свършена работа от полицаи. И в двата примера нерегистрирането на престъпление дава отражение върху оценката на работата и на кариерното развитие на полицаи.

В България след 1990 г. се наблюдава серия от промени в системата за регистрацията на престъпленията, които имат дългосрочни отрицателни ефекти. Основният критерий за добра работа и ефективност в МВР са **коефициентът на разкриваемост** на престъпленията и общият брой регистрирани престъпления. Последицата е, че по-голям брой престъпления за

⁹ „Регистрирано престъпление е всяко заявено престъпление, по което е образувано досъдебно производство от прокурор и разследването е възложено на разследващ полицаи от МВР или извършената проверка е приключила и материалите са изпратени в прокуратурата с мнение за образуване на досъдебно производство, което се води от следовател.“ – Полицейска статистика, методологически бележки.

определен период и съответно ниска разкриваемост означават риск за ръководствата на различните равнища. Появява се ясен мотив РПУ или да избягват да регистрират престъпления, или да регистрират престъпления, за които има по-голям шанс да бъдат разкрити и така да увеличат процента на разкриваемостта. Същевременно вътре в системата на Министерството на вътрешните работи не е създадена ефективна структура за вътрешен контрол на данните за престъпността.

Анализът на полицейските регистрации на равнище РПУ и анонимни интервюта с полицейски ръководители показва още един **трети фактор** – стремеж към златната среда. В стремежа на дадено РПУ да не се откроява от останалите РПУ по отношение на динамиката на нивото на престъпност, за да не предизвика специален интерес от по-високите равнища на МВР, се следва стратегия за попадане в „златна среда“ и съответното РПУ или ОДМВР прилага две основни практики:

- Поддържа се устойчив брой на регистрираните престъпления, като се търси леко намаляване спрямо предходните периоди, когато това е възможно. Регистрирането на голям спад или голям ръст, дори да е напълно реален, е рисково, защото може да предизвика проверки.
- Нивото и динамиката на регистрираните престъпления се сравняват с тези на съседните и сходни РПУ и ОДМВР с цел да се избегнат „подозрителни“ различия.

Съществуват **различни техники за избягване на регистрация при заявяване на престъпления**. Най-типичните са:

- Максимално затрудняване на жертвата (или на съобщаващия) да подаде заявление за престъплението. Подходите могат да бъдат различни - от: а) убеждаване, че престъплението е незначително; б) жертвата се принуждава да чака дълго компетентното лице с надеждата да се откаже сама от заявяване на престъплението; в) изискване на максимално количество документи; г) препращане в друго РПУ.
- Приемане на заявлението, без то да бъде регистрирано. Известни са случаи на наказани и уволнени директори на РПУ, които са регистрирали само престъпления, които могат да бъдат разкрити. Честа практика е приемането на заявителски материали, които се трупат и се пускат за регистрация, едва когато престъпленията се разкрият или когато е необходимо месечната или годишната статистика да изглежда по-реалистично.
- „Пренасочване“ от регистрация на престъпление към „загубване“ – например джебчийската кражба или грабежът се „пренасочват“ като загубени документи.
- Различни техники на отписване на вече регистрирани престъпления, включително с решение на прокурор, че няма престъпление.

След 2009 г. МВР прие нова политика за регистрация на престъпленията. Редица директори на РПУ бяха отстранени по обвинение, че са манипулирали полицейската статистика. Беше издадена и нова вътрешна наредба за регистрация на престъпленията. В резултат на тази политика през 2009 г.

беше отбелязан и значителен ръст на регистрираната престъпност. Ефектът обаче изглежда е краткотраен, тъй като през 2010 г. отново се наблюдава връщане към предходни нива на нерегистрирана престъпност. В следващото изложение ще бъдат представени и по-подробни данни за тези процеси.

Освен полицията прокурори или следователи също могат да имат влияние върху това, дали едно докладвано престъпление се регистрира, или не. Те по-скоро са вторични филтри и в резултат на това влиянието им върху цялостната статистика е далеч по-ограничено от влиянието на полицията.

Незаявена престъпност

Нивата на латентност са различни за различните категории престъпления и зависят от множество фактори. НИП измерва както латентността на включените в изследването престъпления, така и тежестта на различните причини едно престъпление да не бъде съобщено в полицията.

В НИП се изследват широк диапазон от причини, поради които жертвите не съобщават на полицията за престъпления:

- престъплението не се счита за сериозно и загубите са малки;
- жертвата решава да се справи сама с престъплението или познава извършителя;
- жертвата решава, че не е нужна полиция;
- вместо към полицията жертвата се обръща към друга институция;
- жертвата смята, че полицията **не може** да направи нищо, тъй като няма доказателства;
- жертвата смята, че полицията **няма** да направи нищо;
- страх от отмъщение от извършителя;
- страх от полицията.

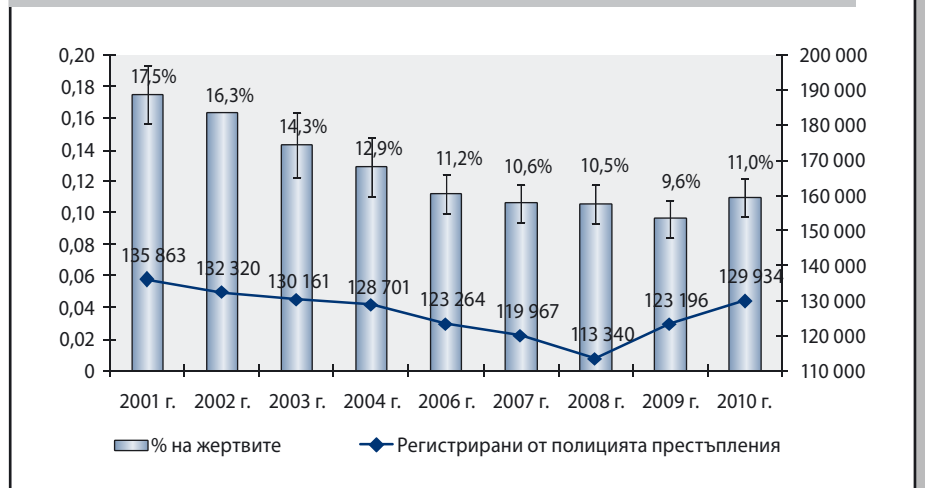
1. ОБЩИ ТЕНДЕНЦИИ НА ПРЕСТЪПНОСТТА

1.1. Кризисните процеси от 2008 – 2010 г. Полицейска статистика и изследване на жертвите

За разлика от първия опит за оценка на криминалната активност и тенденциите в престъпността през 2000 – 2005 г., когато се наблюдаваше ясна тенденция за подобряване на ситуацията, настоящият доклад анализира един много по-сложен от гледна точка на факторите, влияещи върху престъпността, период за България. Точно в средата на времевия отрязък 2006 – 2010 г. страната навлезе в тежка икономическа криза. След 2009 г. за първи път от 2001 г., когато започват систематично да се анализират данните от виктимизационните изследвания в сравнение с данните от полицейската статистика, се наблюдава рязко влошаване на криминогенната ситуация в страната¹⁰. При това и двата източника на данни за престъпността (и НИП, и МВР) в рамките на периода 2000 – 2010 г. регистрират както продължителния спад на престъпленията, така и промяната към влошаване, която настъпва след 2009 г. В този контекст кризата създава и затруднения за анализа, но и дава възможност да се проверят различни хипотези за влиянието на различни икономически и социални фактори: нарастването/спадането на БВП, на

средния доход, на безработицата; увеличаване на задлъжняването при домакинствата; емиграция; броят на лицата, лишени от свобода, и пр.

Графика 2. Виктимизационен индекс и полицейска статистика

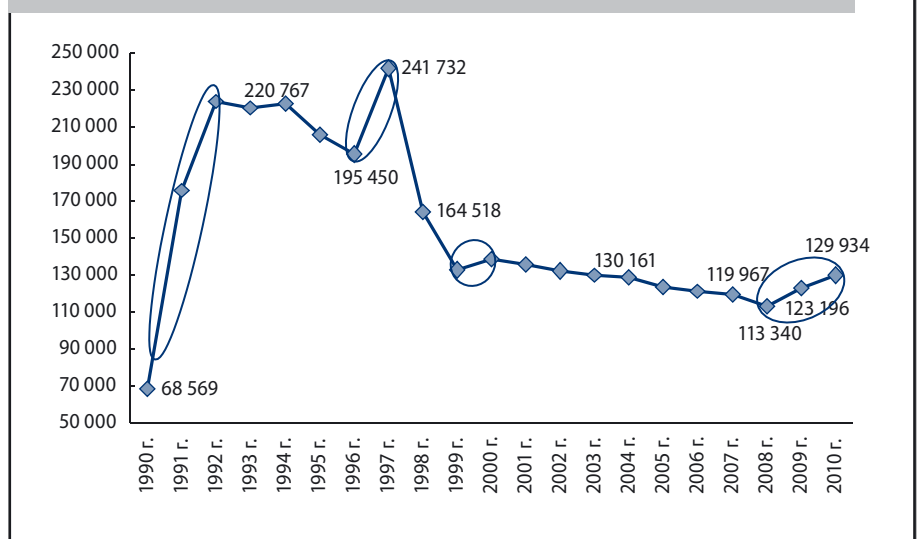
Източник: НИП; МВР.

Тъй като НИП започва да се провежда редовно едва след 2001 г.¹¹, сравнението на сегашния с предходни кризисни периоди (1990 – 1992 г.; 1996 – 1998 г.) може да се направи само с данни от статистиката на МВР. Ако се разгледат данните преди 1989 г., се отбелязва рязка промяна с началото на демократичните промени и прехода към пазарна икономика. От 400 престъпления на 100 000 в средата на 80-те години броят на регистрирани-

¹⁰ Виктимизационният индекс между 2001 и 2004 г. включва и жертви на кражба на мотоциклет. Тъй като този тип престъпление е много рядък в България (предвид ниския брой на притежаваните мотоциклети), през следващите години въпросът е изключен от въпросника и индексът не включва кражби на мотоциклети.

¹¹ Известна възможност да се сравняват данните от полицейската статистика с изследването на жертвите има при блока въпроси на Службата на ООН по наркотиците и престъпността (UNODC) през 2000 г. Тогава изследванията показваха ръст на престъпленията, което полицейската статистика отчете едва по-късно през годината.

Графика 3. Полицейски регистрации 1990 – 2010 г.

Източник: Център за изследване на демокрацията.

те криминални инциденти рязко се увеличава през периода 1990 – 1991 г., за да достигне 2500 на 100 000. С края на политическата нестабилност в страната от началото на века ситуацията се нормализира и броят на престъпленията се движи средно около 1600 на 100 000 население. Стеснявайки фокуса върху периода след 1989 г., се вижда, че за последните 20 години има 4 периода на нарастване на регистрираните престъпления.

Първият и значителен скок на престъпността е през 1990 – 1992 г. и може да се свърже както с тежките кризисни промени в икономиката, така и с големи сътресения в правоохранителните и правораздавателните институции. В рамките на две години се отбелязва четирикратно увеличаване на броя регистрирани престъпления. След известна стабилизация в средата на 90-те години следва финансово-банковата и политическа криза от 1996 – 1997 г. През тези две години равнището на криминалните инциденти е почти с 25 % по-високо в сравнение с 1995 г., като достига рекордни нива от 1944 г. насам. През 2000 г. полицейските данни отново регистрират лек ръст на престъпленията от 4,6 %, но без той да е свързан с някакви кризисни процеси в страната. Последният ръст през 2009 – 2010 г. се свързва със световната финансова криза, довела до влошаване на социално-икономическото положение. За първи път от началото на прехода в две последователни години се наблюдава увеличение на регистрираните криминални инциденти. В резултат нивото на криминална активност според регистрираните от полицията престъпления се връща на равнището от 2003 – 2004 г.

Същевременно данните от НИП 2009 г. показват, че въпреки по-малкия брой жертви общият брой престъпления се е увеличил. През 2010 г. НИП регистрира ново рязко нарастване на броя престъпления, като достига равнището от 2004 г.

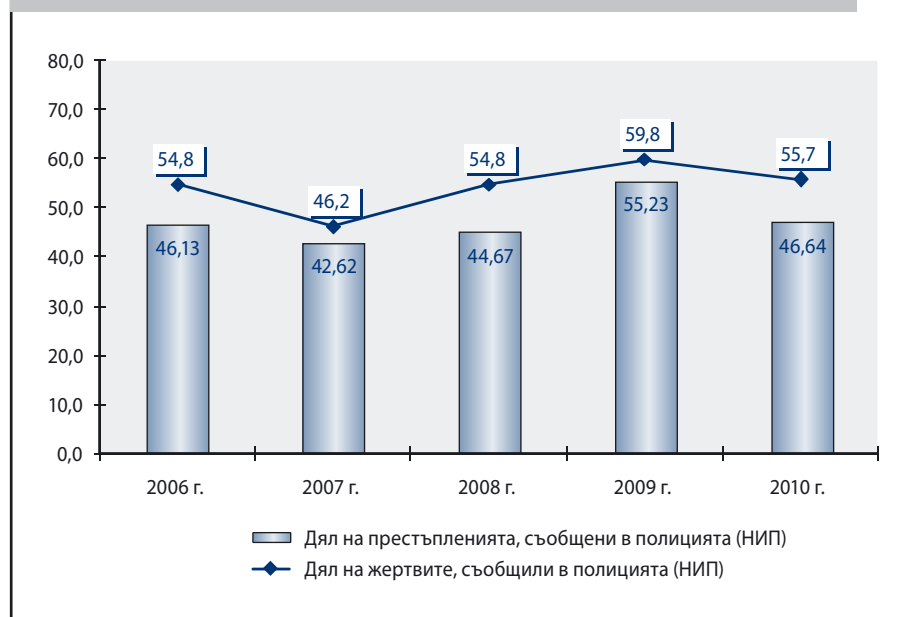
Различията между НИП и полицейската статистика повдигат въпроса защо през 2009 г. те са толкова значителни. Единият възможен отговор е свързан със сравнително малката извадка на НИП, което поставя някои от регистрираните тенденции в рамките на статистическата грешка. Другият възможен отговор за тези разнопосочни тенденции (по-големият брой престъпления при по-малък брой жертви) е свързан с характера на престъпността в началото на кризите. Първоначално бързо нарастват непрофесионалните престъпления – грабежи, дребни кражби (на селскостопанска продукция, от мазета, тавани) и др. Съответно този тип престъпления се извършват срещу най-уяз-

вимите лица и домакинства. Последницата е, че **по-голям брой от криминалните инциденти се случват на едни и същи жертви.**

1.2. Латентност на престъпността

Равнището на латентност¹² или на несъобщени в полицията престъпления е показател с много силно влияние за цялостния анализ на престъпността в страната. Върху този показател се гради основната част от сравненията между НИП и полицейската статистика. Две са основните групи данни, които използват равнището на латентност за своя изходна база. В първата група попада броят на жертвите, които не са съобщили за извършено престъпление срещу тях в полицията, като въз основа на тях се изчислява общият брой престъпления, които не са обявени в полицията. Втората група обхваща престъпления, които са заявени на полицията от гражданите, но поради различни причини не са регистрирани в полицейската статистика.

Графика 4. Латентност на престъпността (2006 – 2010 г.)

Източник: НИП.

Изследванията през последните 5 години показват относително стабилно ниво на латентност. На графиката се вижда, че дялът на жертвите, които са потърсили полицията, е средно 54 %, а на заявените престъпления – 47 %¹³. Заслужава да се отбележи, че нивото на латентност всъщност е един от най-добрите индикатори за доверието в полицията. В този аспект могат да се посочат две по-значими отклонения през периода – сериозно увеличение на латентността през 2007 г., т.е. хората по-малко търсят полицията, и статистически значим спад на латентността през 2009 г., т.е. хората съобщават за повече престъпления. Тези промени биха могли да се интерпретират с хипотезата за политическата и медийната чувствителност на този индекс. Данните

за 2009 г. бяха събирани през периода февруари-март 2010 г. – период, в който МВР се радваше на най-положителното отразяване от пролетта на 1997 г. (операция „Комар“).

¹² Латентността, или скритата престъпност, са престъпленията, за които гражданите по различни причини не докладват на полицията.

¹³ Част от жертвите, които не са докладвали, обикновено са жертва на повече от едно престъпление.

Когато се коментира латентността, или несъобщената от населението престъпност, трябва да се има предвид, че при различните престъпления има различни нива на латентност. Например много висок дял на съобщени кражби на коли и много висок дял несъобщени кражби на вещи и части от коли (вж. по-подробно анализа на причините в т. 3 и 4 на доклада). В сравнение със средните нива на латентност при определени престъпления като кражби на коли или грабежи латентността в България е на сравними нива с тези в повечето страни в ЕС, но средно страната има по-висока латентност.

Таблица 2. Дял на докладваните престъпления в България и ЕС

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2005
	България						ЕС
Кражби на автомобили	96	85	90	93	91	100	92
Кражби от автомобили	40	51	50	56	50	37	65
Кражби от домовете	68	70	52	56	81	66	79
Грабежи	31	30	50	60	64	76	54
Кражба на лични вещи	30	35	26	32	41	48	51
Нападение/заплаха	29	100	53	83	100	67	36
Средно за 11 групи престъпления	43	46	43	45	55	47	58

Източник: НИП, Европейско изследване на престъпността и сигурността (EUICR).

Най-важните данни, които НИП годишно предоставя, са данните за реалния брой на престъпленията, за нивото на търсене помощта на полицията, както и за предполагаемия брой престъпления, които полицията не регистрира. Тази информация е изключително важна за дискусията както за цялостната ефективност на МВР, така и на отделни структури в рамките на министерството. На следващата графика са представени престъпленията, разделени на 2 групи – докладвани в полицията и такива, които не са съобщени¹⁴.

От данните на НИП за последните 5 години е видно, че средногодишно се извършват 550 000 престъпления, като от тях полицията регистрира средно 100 000¹⁵. Останалите 450 000 престъпления, които отсъстват от полицейската статистика, се поделят почти поравно между незаявиени – средно

¹⁴ Изчислението е направено на база последното престъпление, т.е. общият брой не включва случаите, когато респондентите са били жертва на един и същ тип престъпление повече от веднъж. Поради необходимостта НИП да следва стандарта на международните изследвания на жертвите не е възможно да се оценят случаите, когато интервюираните лица са били обект например на два грабежа или на две взломни кражби и пр. през годината.

¹⁵ В предложения анализ не са включени престъпления, които НИП не може да регистрира като например транспортни престъпления.

Графика 5. Съобщени и несъобщени престъпления според НИП

Източник: НИП, МВР.

230 000 годишно и около 220 000 „филтрирани“ престъпления от полицията – съобщени от жертвите, но не регистрирани.

Полицейската статистика следва движението на броя престъпления, съобщени в полицията, като същевременно се наблюдават и промени в полицейските филтри (например според НИП престъпленията, съобщени в полицията през 2009 г., са с 28 % повече в сравнение с 2008 г., а броят престъпления, регистриран от полицията, е нараснал с 8 %).

Сравнимостта при виктимизационните изследвания също може да бъде проблематична, защото в различните страни се прилагат различни модели за изследване на жертвите и данните между тях невинаги могат да се съпоставят. Най-честите проблеми са:

- Изследва се различен период: задават се въпроси на респондента дали е бил жертва през миналата, т.е. предходната година, или през последните 12 месеца.
- Различна периодичност: докато някои изследвания се провеждат веднъж годишно, други се провеждат ежемесечно, като се използва натрупване на данните и се обхваща сезонността на престъпността.
- Различни въпроси: по-подробни и изчерпателни въпроси водят до по-точни и пълни резултати.

Поради изброените пречки пред сравнимостта от 1989 г. започват да се провеждат Международните изследвания за жертви на престъпността (ICVS). В тях всички участващи страни сравняват еднакви категории престъпления за един и същ период. Националното изследване на престъпността (НИП), което Центърът за изследване на демокрацията провежда за осми път от 2002 г., използва методология и въпросници, които позволяват сравнимост с ICVS. При използване на получени по този начин данни могат да се сравнят коректно различни страни, свързани с ниватата на престъпността.

За съжаление последните подобни данни са налични за 2004 г. от международното изследване, проведено през 2005 г.

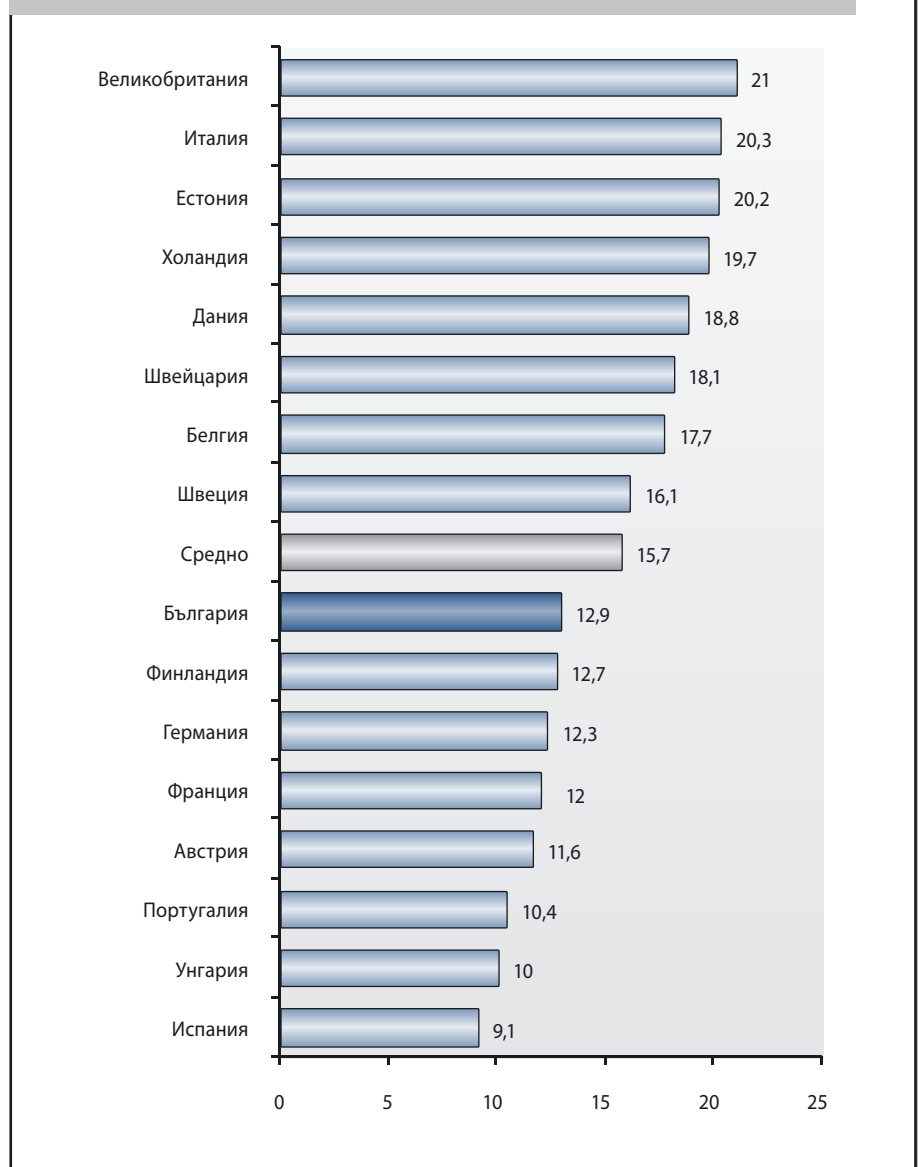
Сравненията между НИП и полицейската статистика показват, че от 2001 г. се очертава устойчива тенденция на намаляване на разликата между регистрираните от полицията престъпления и престъпленията, обявени от жертвите (съобщени и несъобщени на полицията). С началото на икономическата криза тази тенденция се промени и разликата отново нараства от около 370 000 през 2008 г. на 480 000 през 2010 г.

Ръстът на престъпността, предизвикан от икономическата криза, е съпътстван с промяна на структурата на престъпността. Докато престъпления, изискващи професионален опит и подходяща среда (кражби с взлом, кражби на коли и т.н.) продължават да се подчиняват на трайната тенденция за спад, по-лесно осъществимите джебчийски кражби, кражби от прилежащи помещения (мазета, тавани, вили), кражби на лични вещи и други бележат ръст.

Промяната в структурата на престъпността е забележима и в типологизацията, използвана в полицейската статистика – докато почти всички други видове престъпления бележат спад, престъпленията срещу собствеността нарастват рязко.

1.3. Международни сравнения

Графика 6. Жертви на престъпления през 2005 г.
(дял от населението в %)

Източник: Van Dijk, J. J. M., J. N. van Kesteren, & P. Smit (2008), *Criminal Victimization in International Perspective, Key Findings from the 2004 – 2005 ICVS and EU ICS*. The Hague, Boom Legal Publishers; НИП 2004 г.

Опитът да се сравни нивото на криминалната активност в България с равнището в останалите страни от ЕС се натъква на редица проблеми както поради различните наказателни кодекси и съответно полицейски статистики, така и поради политическата чувствителност на темата. В резултат много криминолози в Европа смятат, че въпреки недостатъчната прецизност **сравнителните виктимизационни изследвания** са най-добрият инструмент за оценка. За съжаление последното голямо международно виктимизационно изследване в ЕС беше проведено през 2005 г.¹⁶ Въпреки известното остаряване на данните то дава вероятно най-добрата база за сравнение. Според него жертвите на престъпления в България са малко под средното за Европа.

Поради липсата на по-нови данни от виктимизационни изследвания резултатите от 2005 г. биха могли да се анализират допълнително, като за сравнение се използват полицейските статистики на страните от ЕС.

Тези данни дават възможност да се види динамиката в престъпността за съответната страна през даден период. Последните данни за престъпността, публи-

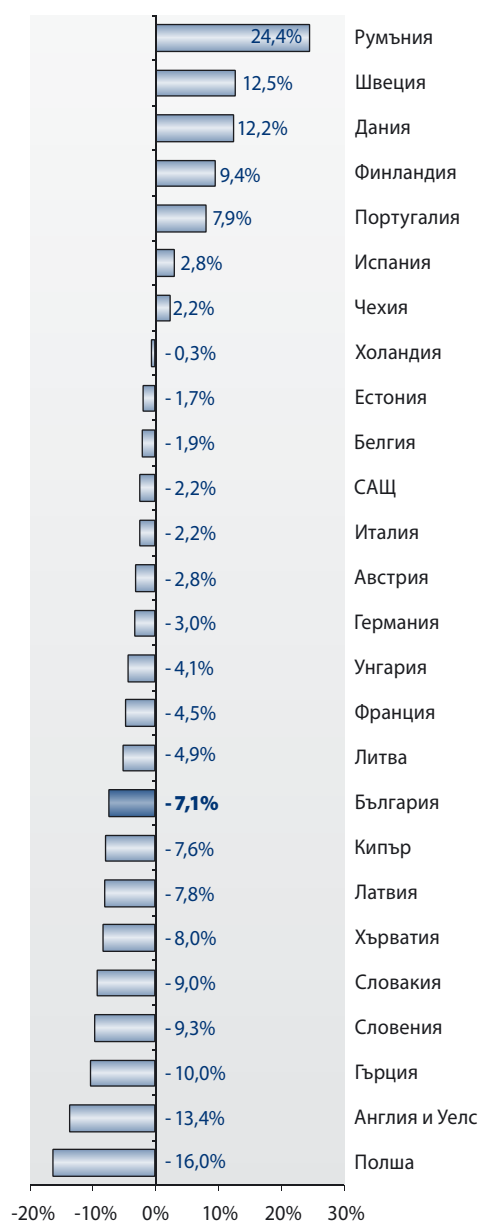
¹⁶ Процентът за България е от НИП 2005 г.

кувани от Евростат, включват периода 2006 – 2008 г. Това е периодът, предхождащ икономическата криза, и повечето европейски държави отбелязват спад в броя на криминалните престъпления. При анализа на промяната за периода 2006 – 2008 г. трябва да се има предвид, че наред с общата тенденция за спад на престъпността, която се наблюдава не само за Европа, действат и специфични за отделните страни фактори. Например в повечето страни в ЕС наред с демографските фактори (като застаряването на населението, ограничаването или увеличаването на емиграцията) се вземат допълнителни антитерористични мерки. В общия контекст спадът със 7% на

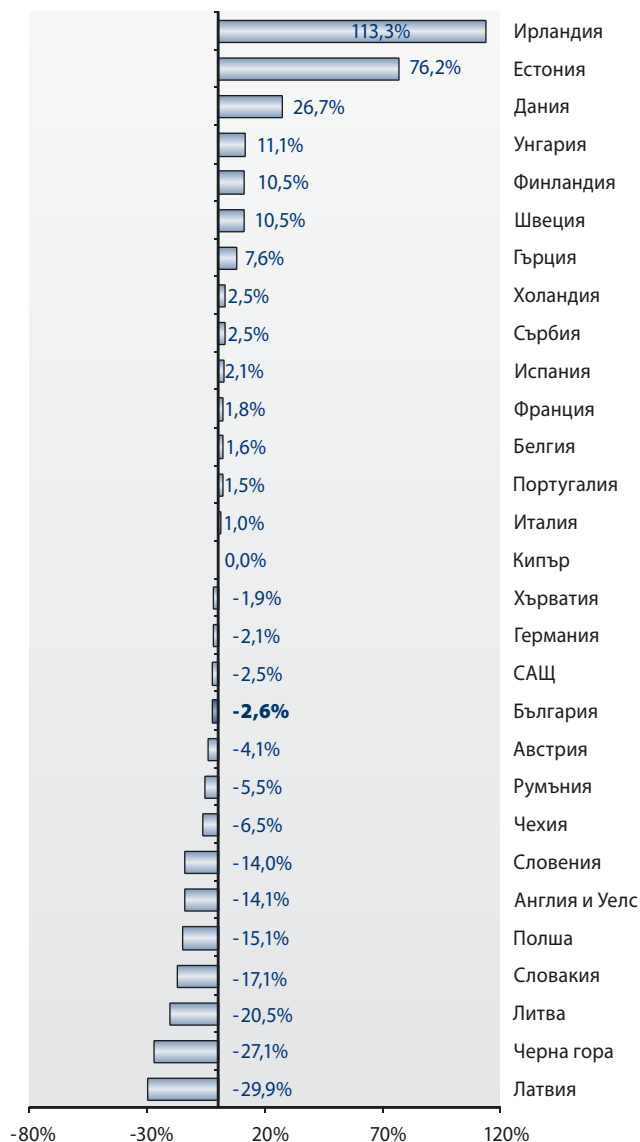
престъпността в България за периода 2006 – 2008 г., освен че трябва да се разглежда като трайна тенденция, започваща още от края на 90-те години на миналия век, същевременно поставя България в групата на държавите с най-сериозен спад на престъпността.

Прави впечатление, че за периода 2006 – 2008 г. държавите, които бележат ръст в престъпността, са предимно балкански (Македония, Румъния, Сърбия) и северноевропейски (Дания, Швеция, Финландия, Исландия). Причините за ръста в тези два региона на фона на общите тенденции вероятно могат да се търсят в намаляване на дела на нерегистрираните престъпления за Балканите (подобряване на работата на полицейските служби и намаляване на дела на латентната престъпност) и в засилената емиграция към скандинавските държави.

Графика 7. Промяна на регистрираната престъпност 2006 – 2008 г.

Графика 8. Промяна на регистрираните престъпления срещу личността (2006 – 2008 г.)

Източник: Евростат.

Данните за тежките престъпления срещу личността на Евростат дават един по-различен ъгъл. Това са главно ниската латентност, като полицейските филтри имат значително по-малко влияние. Но и тук България е приблизително в средата на графиката. Големите промени в скандинавските страни, Ирландия и Естония биха могли да се обяснят с по-ранното влияние на икономическата криза.

Както бе отбелязано, обобщени данни от криминалните статистики в ЕС за периода 2009 – 2010 г. все още липсват. Въз основа на непълни данни, публикувани от министерствата на вътрешните работи в някои страни – членки на ЕС, могат да се направят първоначални сравнения – има страни, където общият брой криминални инциденти се увеличава, и страни, в които тенденцията на спад в престъпността продължава.

Както бе показано, в България през 2009 г. започва процес на повишаване на престъпността и промяна на структурата ѝ. От данни, публикувани само в част от европейските държави, може да се заключи, че тези процеси се наблюдават и в редица други страни. Като цяло обаче, промяната е повече в структурата на престъпленията, отколкото в общите тенденции.

Таблица 3. Общ брой регистрирани престъпления в някои страни от ЕС (2008 – 2009 г.)

	2008	2009	Промяна
България	113 340	123 196	8,0
Латвия	48 491	53 079	8,6
Франция	2 345 327	2 350 706	0,2
Германия	6 114 128	6 054 330	-1,0
Португалия	431 918	427 687	-1,0
Шотландия	385 509	377 433	-2,1
Чехия	343 799	332 829	-3,3
Ирландия	588 030	564 273	-4,2

Източник: Статистически офиси на съответните страни.

В Германия например през кризисната 2009 г. полицейската статистика регистрира ръст от 7,1 % при взломните кражби въпреки цялостния спад на престъпността в страната¹⁷. Подобен ръст има и при взломните кражби в Австрия – 4,4 %, и Франция – 1,5 %. Британското вътрешно министерство регистрира в ежегодното си виктимизационно изследване от декември 2010 г.¹⁸ увеличение с 14 % на кражбите с взлом, с 12 % – на кражбите на велосипеди, и с 8 % – на други домови кражби, спрямо изследването от предходната година. В други страни като Чехия, Португалия, Ирландия има както общ спад на престъпността, така и на основните групи престъпления срещу личността и собствеността. Спецификата и възможните причини за тези промени се разглеждат подробно по-нататък.

¹⁷ Crime Rate Drops to Record Low, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15093336,00.html>

¹⁸ Crime in England and Wales: Quarterly Update to December 2010.

2. ДИНАМИКА НА ПРЕСТЪПНОСТТА

Безспорно основен фактор при анализа на причините за промените в престъпността за периода след 2008 г. са икономическата криза и цялостното влошаване на икономическата среда в целия свят, в т.ч. и в България. Важен вътрешнополитически фактор беше смяната на няколко вътрешни министри и главни секретари на МВР през периода 2006 – 2009 г., съпътствана с множество смени на директори на дирекции в МВР, на директори на РПУ и ОДМВР. Към това е необходимо да се добавят структурните и законовите промени в МВР и полицията. Тези промени имат своето отражение както върху престъпността, така и върху отношението на жертвите и на полицията към нея (полицейски филтри и латентност). В контекста на влиянието на масмедииите и обществените нагласи към новото правителство на ГЕРБ вероятно трябва да се обясни регистрираното от НИП през 2009 г. най-ниско ниво на латентност (т.е. най-висок дял на съобщените престъпления) за целия период, което отразява повишеното доверие на жертвите към полицията.

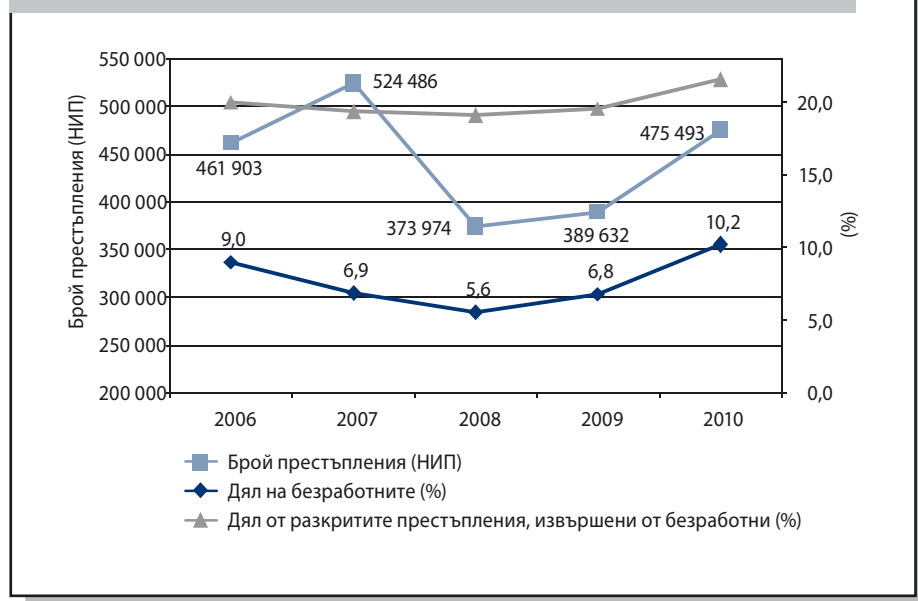
Не на последно място миграцията както в рамките на страната, така и извън нея с цел намиране на работа се отразява върху динамиката на престъпността. Регионалните анализи и сравнения на данните, достъпни както от полицейската статистика, така и от НИП, хвърлят светлина върху тези процеси.

2.1. Световната икономическа криза и последиците ѝ върху престъпността в България

Световната икономическа криза имаше известно забавено въздействие за България. В края на 2008 и началото на 2009 г. бяха усетени първите преки и косвени негативни отражения върху българската икономика и общество.

През 2010 г. безработицата, която устойчиво бе намалявала от 2001 г. и бе достигнала рекордно ниски нива през 2008 г., рязко нарасна и се върна на нивата от 2004 – 2005 г. Особено силно беше отражението върху т.нар. рисковата група – мъже на възраст между 15 и 29 години. През 2010 г. безработицата сред възрастовата група 15-24 г. достига почти 25 %. В международен мащаб мъжете в тези възрастови граници извършват между 60 и 70 % от престъпленията. В България данните показват, че съотношенията са подобни: през 2010 г. 54 % от **разкритите** престъпления са извършени от мъже на възраст между 14 и 30 години.

Графика 9. Безработица и ниво на престъпността

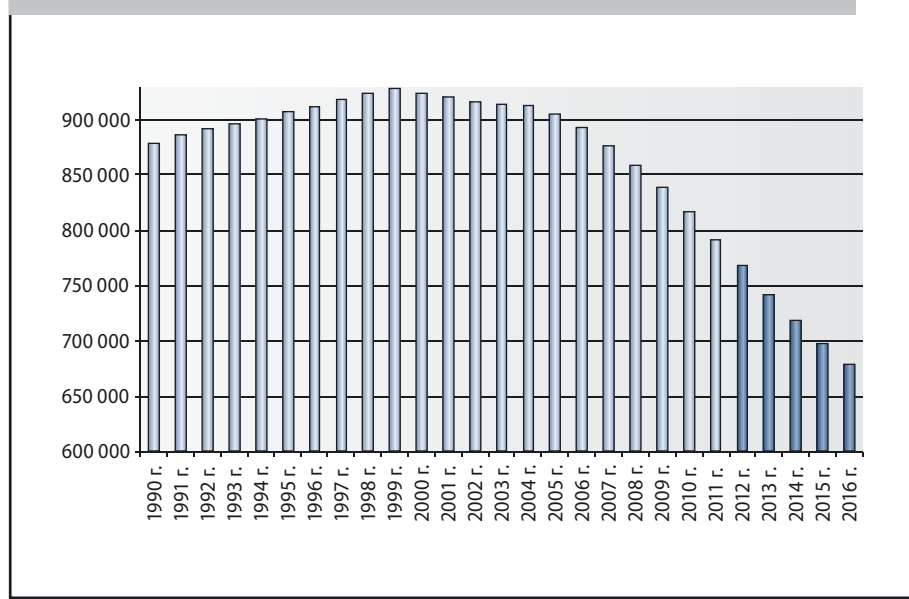
Източник: НСИ, НИП.

Влиянието на безработицата върху нивото на престъпността е спорна тема в криминологията, но като цяло се приема, че между двете съществува връзка. В САЩ например криминологични изследвания са доказали връзка между безработицата и определен кръг престъпления като кражби от домове, грабежи и кражби от или на автомобили. Според тези данни 1 % намаляване на безработицата води до 1 % намаляване на престъпленията против собствеността. За престъпленията против личността като убийства, изнасилвания или нападения изследванията не са показали връзка между икономически фактори и престъпност.

При анализа на данните трябва да се избягва търсенето на твърди и пропорционални зависимости. Например безработицата през периода 2009 – 2010 г. се е увеличила от 7 % на 10 % от населението и от 16 % на 23 % при рисковата демографска група между 15 и 24 години. Същевременно процентът на безработните сред разкритите от полицията престъпления е нараснал от 20 % на 22 %. Тези данни би трябвало да се интерпретират много внимателно, тъй като те силно зависят от проблемите както на националната статистика, така и на МВР. Високото ниво на сивия сектор в икономиката също поставя въпроса за реалния ръст на безработицата, който може да е значително над официално обявените нива.

По аналогичен начин стои въпросът с другия фактор, който често се приема за водещ от криминолозите – **демографските промени** в рисковата възрастова група между 15-30 години, за която има данни, че извършва

Графика 10. Мъжко население на България във възрастовата група 15 – 30 г.

големия дял от регистрираните престъпления¹⁹. Ако се анализира броят на момчетата и мъжете в тази възрастова група, ще се види, че от 1999 г. се наблюдава устойчив спад. През периода 2000 – 2010 г. тази група е намаляла с 14 %, като след 2006 – 2010 г. спадът е с почти 15 000 годишно. Тенденцията на нарастващо равнище на престъпността за периода 2009 – 2010 г. показва, че положителният демографски ефект върху престъпността е бил неутрализиран от социално-икономическата ситуация, която е водещ фактор за влошаване на цялостната криминогенна обстановка.

Източник: НСИ.

От всички анализирани до момента възможни причини и теоретични аргументи може да се заключи, че в България динамиката на престъпността се определя **от сложна комбинация от икономически и демографски фактори.**

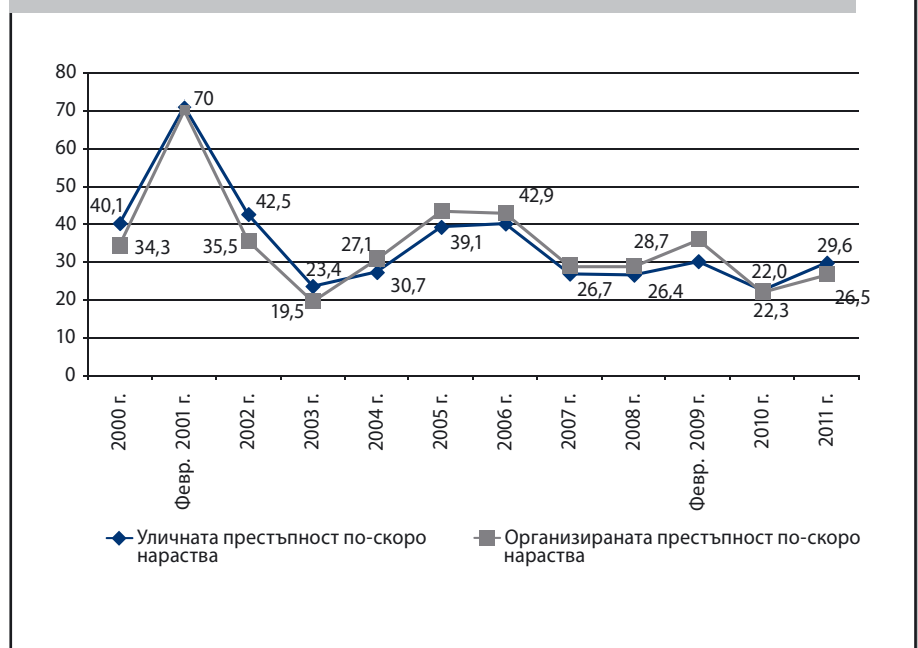
2.2. Промяна в отношението към полицейските служби

Представите на хората за престъпността се влияят силно от онези особено тежки случаи, които се отразяват от медиите. Това е и една от причините в началото на 2009 г. близо 30 % от респондентите да смятат, че през последните месеци престъпността е нараснала, въпреки че както полицейската статистика, така и НИП показват намаляване на престъпността през 2008 г.

Засилването на дебата по проблемите на престъпността през 2009 г., както и широкото отразяване от страна на медиите на специализираните акции на полицията могат да се разглеждат като основна причина за рязко нарасналото съобщаване на престъпленията в полицията. Същевременно чувствителността на хората към проблема престъпност се повишава: при почти всички групи престъпления се наблюдава ръст на броя на жертвите, които определят престъпленията, на които са станали жертви, като „много сериозни“.

¹⁹ Тезата, че безработицата няма връзка с престъпността, а че престъпността се влияе най-вече от демографски фактори, се защитава от редица автори, например Kleiman, M. A. R., *When Brute Force Fails: How to Have Less Crime and Less Punishment*.

Графика 11. Представи за тенденциите на конвенционалната и организираната престъпност

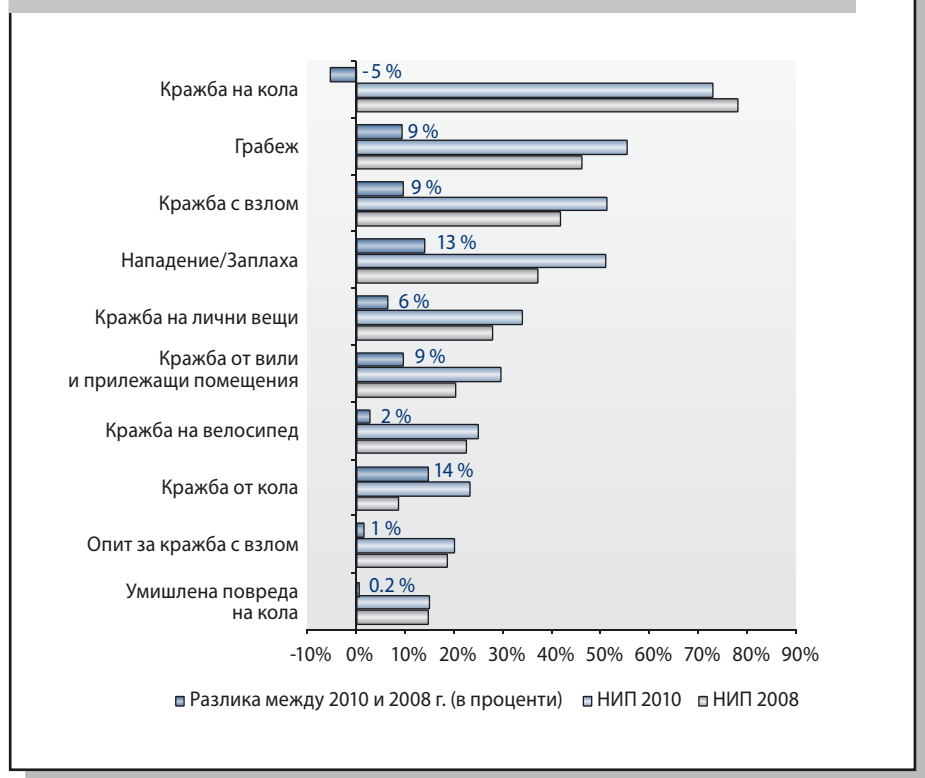

Източник: НИП.

Субективните представи на хората до голяма степен се влияят от медийното отразяване на проблема и често отъждествяват публичността на активните полицейски действия с реално повишаване на престъпността, което от своя страна води до намаляване на латентността и повишаване на регистрираните от полицията престъпления (както през 2009 г.). На свой ред това отново се отразява от медиите като повишаване на престъпността в даден район или в цялата страна и оказва влияние върху мнението на хората. Единственият изход от подобен затворен кръг са анализите, основани на обективните данни, получени чрез представително изследване на жертвите по изпитана международна методология, която не се влияе от странични фактори като смяна в метода на регистрация и др., а измерва **консистентно** нивата на престъпността с изчислима неточност на измерването, която е константна²⁰ и еднотипна във времето.

²⁰ Извадковата грешка, както и грешката, свързана с естеството на човешките когнитивни процеси (респондентите забравят някои от по-леките престъпления, които са им се случили, или не могат да преценят вярно кога точно са им се случили), остават константни във времето и имат значение единствено при сравняването на много близки стойности.

Графика 12. Дял на посочилите, че престъплението, на което са станали жертва, е „много сериозно“²¹

Източник: НИП.

2.3. Ролята на правоприлагащите органи и на наказателния процес

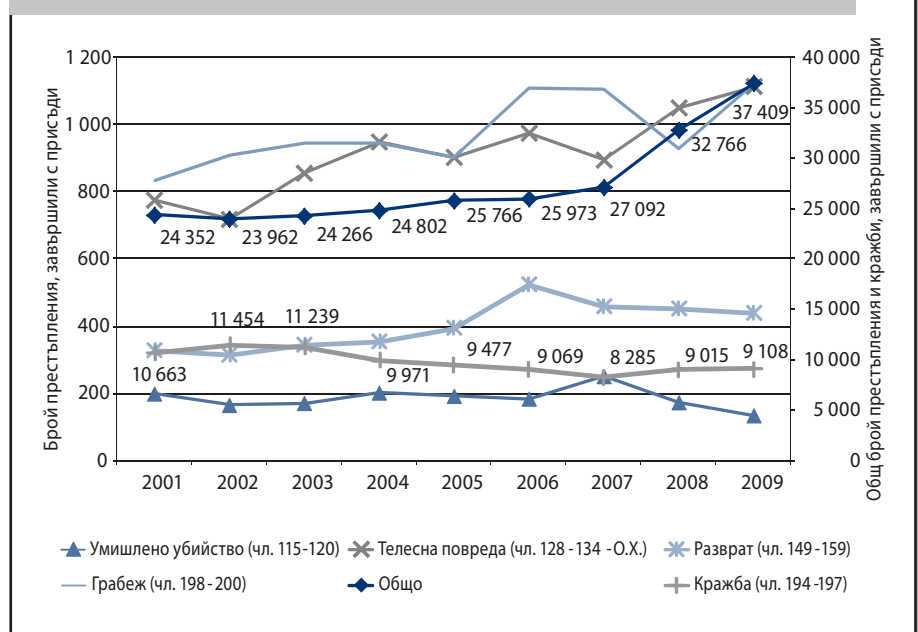
Оценката на влиянието на правоприлагащите институции за намаляването на престъпността е предмет на оживени дискусии, които често се политизират. Наличието на множество фактори, които въздействат в противоположни посоки, понякога не може да се оцени количествено и често е невъзможно да се идентифицират причинно-следствени връзки. Това обуславя разнородните и често крайни мнения в една или друга посока.

Промяната на числеността на полицията е един от възможните фактори, които криминолозите използват, за да обяснят промени в нивата на престъпността²². Дълги години България беше **единствената страна в Европа**, в която численият състав на полицията беше класифицирана информация. Въпреки че през последните две години числеността на полицията бе офи-

²¹ Въпросът гласи: „Като цяло колко сериозен беше инцидентът за Вас или за Вашето домакинство? Много сериозен, донякъде сериозен или не много сериозен?“. Той се задава на всички респонденти, които са станали жертва на престъпление от този тип през последните 5 години.

²² Levitt, S., Using Electoral Cycles in Police Hiring to Estimate the Effect of Police on Crime, *American Economic Review*, 87.

Графика 13. Брой издадени присъди

Източник: НСИ.

циално представена от МВР, липсват подробни данни за промените в нея през предходното десетилетие, които да спомогнат за подобен анализ. Наличието на подробни данни по области и по години би позволило да се търси зависимост между:

- промените в числеността на охранителната и криминалната полиция и превенционния ефект, който техните действия имат върху регистрираната престъпност в дадена област;
- промените в числеността на охранителната и криминалната полиция и съотношението разкрити спрямо регистрирани престъпления.

Както бе обяснено по-рано, и при двата подхода би възникнал проблемът „наличие на институционални филтри“ при регистриране на престъпленията.

Наличните статистически данни позволяват да се направят някои предположения за ефекта от **наказателната политика** и правосъдието върху нивата на престъпност.

Ефективността на лишаването от свобода като мярка за превенция и борба с престъпността все повече се поставя под въпрос в модерното разбиране за наказателното законодателство и наказателното правосъдие. Данните от статистиката показват, че половината от затворниците в България са рецидивисти, т.е. изтърпявали са поне веднъж наказанието „лишаване от свобода“ преди²³. Въпреки това анализи в други страни показват, че лишаването от свобода има директен ефект върху броя на регистрираните престъпления, тъй като средно един професионален престъпник извършва около 200 престъпления годишно.

През наблюдавания период като цяло се отбелязва нарастване на постановените присъди. Ефектът от големия брой присъди обаче не е ясен поради две други тенденции:

- наказанието „лишаване от свобода“ се постановява все по-рядко през периода 2004 – 2009 г.;
- все по-кратки наказания „лишаване от свобода“: средната продължителност на наказанието само за периода 2004 – 2009 г. е намаляла от 13,3 месеца на 10,9 месеца (около 9 % спад).

²³ НСИ, Правосъдие – данни (<http://www.nsi.bg/otrasal.php?otr=25>).

Графика 14. Лишаване от свобода

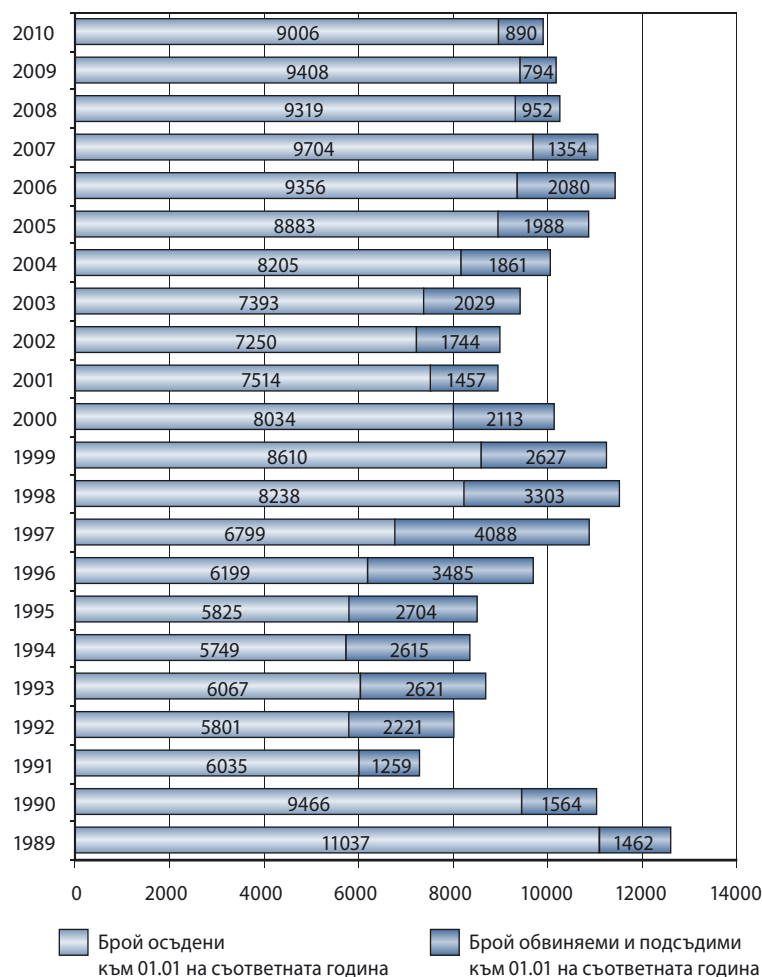

В резултат от тази наказателна политика за разглеждания период броят на лицата в местата за лишаване от свобода практически намалява. Необходимостта от реформи (поради пренаселеност, лоши условия, неефективност, трудна интеграция) в системата на затворите е предмет на задълбочени анализи, които са извън обхвата на този доклад²⁴.

Източник: НСИ.

²⁴ Подробен актуален анализ се съдържа в доклада „Пенитенциарната политика и система в Република България“, Център за изследване на демокрацията, С., 2011.

Графика 15. Брой на лицата в местата за лишаване от свобода

Източник: Министерство на правосъдието.

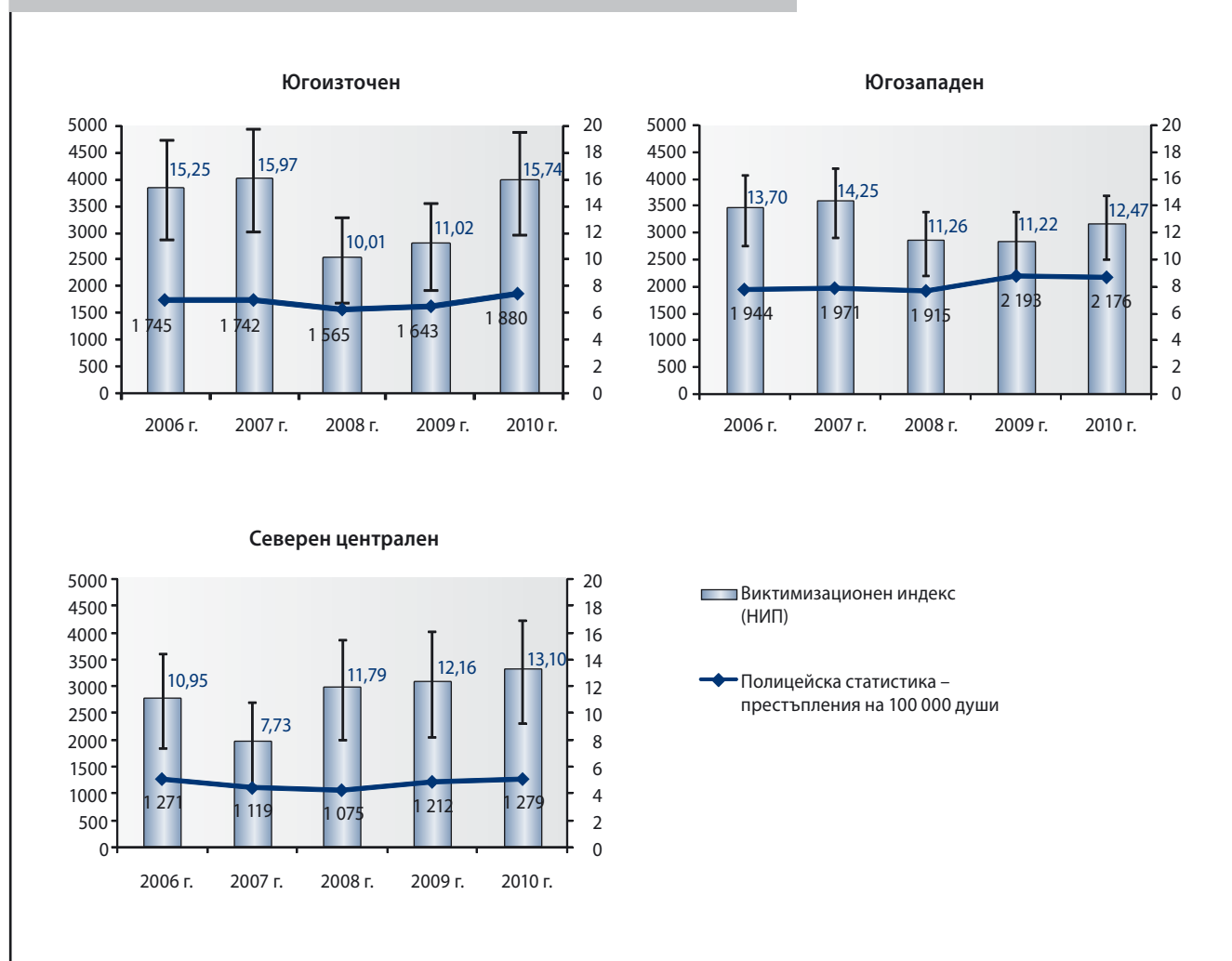
2.4. Регионална специфика на престъпността

За пръв път НИП предлага и допълнителни детайли за нивата на престъпност по региони. На годишна база тези сравнения са по-трудни поради по-малките извадки, с които се работи. Поради тази причина анализ по административни области не е възможен, но натрупването на систематични данни през последните 5 години позволява да се направят някои изводи за спецификата на престъпността по статистически райони, както и в столицата. Регионалните сравнения по статистически райони²⁵ показват по-високи средни нива на виктимизацията в Югоизточен, Югозападен и Северен централен

²⁵ Разпределението на административните области по райони може да бъде видяно на страницата на Националния статистически институт (НСИ), http://www.nsi.bg/files/Classifics/NUTS_09.pdf

район (съответно средните виктимизационни индекси за петте години за тези региони са 13,6, 12,6 и 11,1).

Графика 16. Райони с по-високи нива на престъпност

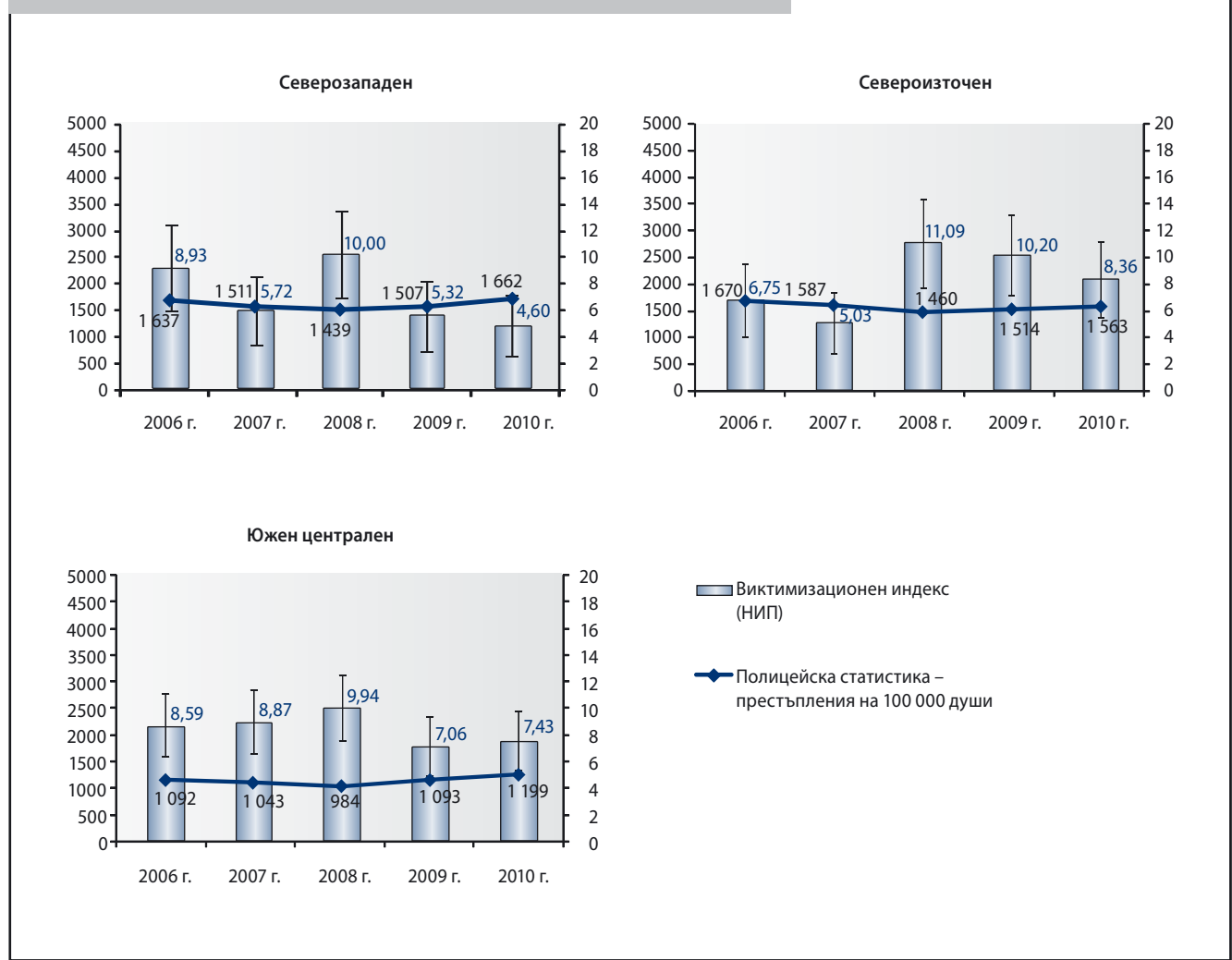
Източник: НИП.

От друга страна, в Северозападен, Североизточен и Южен централен район се наблюдават по-ниски общи нива на виктимизация (съответните средни виктимизационни индекси за петте години са 6,9, 8,3 и 8,4).

Въз основа на данните по райони могат да се направят няколко извода:

- Районите с най-ниски нива на престъпност в България са Северозападният, следван от Южен централен.
- Полицията в някои райони регистрира значително по-малко престъпления от други: най-сериозни са разликите между Югозападен и Северен централен район, в който въпреки подобните нива на виктимизация поли-

Графика 17. Региони с по-ниски нива на престъпност

Източник: НИП.

цията регистрира почти двойно по-малко престъпления на 100 000 души население.

- За някои райони като Северозападния данните от НИП показват **реален спад на престъпността за периода 2006 – 2010 г.**, докато полицейската статистика отчита запазване на нивата (най-вероятно поради намалена латентност)²⁶.

Част от причините за тези асиметрии във виктимизацията могат да се търсят в различните степени на урбанизация на различните райони – урбанизираните райони се характеризират с по-високи равнища на виктимизация. Друга част от причините са социално-икономически. НИП показва, че домакинства/хора с по-висок доход стават по-често жертва на престъпления, респективно в „по-богатите“ райони се регистрира и по-висока викти-

²⁶ Поради по-малките извадки на ниво район тенденциите във времето трябва да се разглеждат внимателно. По-точна регионална оценка може да се получи за период от 5 години.

мизация. Забелязват се и тенденции престъпленията в малките градове и селата да намаляват за сметка на стабилен **ръст на престъпността в областните градове.**

Таблица 4. Доходи и урбанизация на населението (2008 г.)

	БВП (лв.) на човек от населението	София	Над 50 000 жители	100 00 – 49 999 жители	501 – 9999 жители	Под 500
Северозападен	5 897	0 %	25 %	25 %	42 %	8 %
Северен централен	6 249	0 %	31 %	19 %	43 %	7 %
Североизточен	7 836	0 %	50 %	10 %	30 %	10 %
Югоизточен	7 513	0 %	45 %	16 %	31 %	8 %
Югозападен	15 161	55 %	7 %	13 %	21 %	4 %
Южен централен	6 340	0 %	36 %	18 %	36 %	10 %

Източник: НСИ.

Графика 18. Жертви на поне едно престъпление през последните 5 години

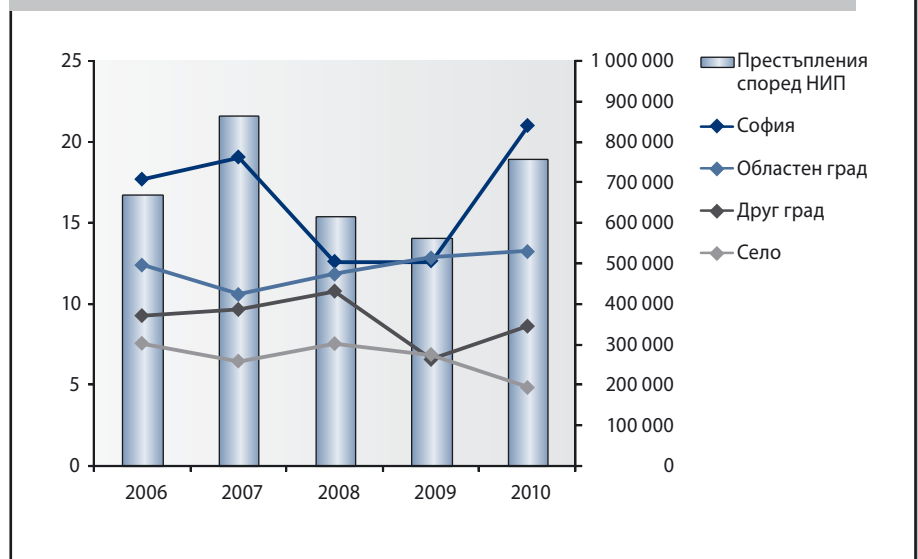
Източник: НИП, МВР.

За последната година най-резкият скок във виктимизационния индекс се наблюдава за София-град (от 13 на 21 пункта). Полицейската статистика за София обаче регистрира спад от 7,5 % за 2010 г. спрямо стойностите от 2009 г.

Причината за спада в регистрираните от полицията престъпления за София може да се търси отчасти в увеличаването на латентната престъпност (намаляване дела на престъпленията, съобщени в полицията), което е най-голямо в София. Делът на жертвите в София, които са съобщили в полицията за престъплението, за една година е намалял със 7,8 % (в селата това намаляние е 7,2 %, 6,7 % – в „друг град“, и най-

малко – 3,6 %, в областните центрове). Друга възможна причина е промяната на структурата на престъпността – нарастване на по-незначителните престъпления в София.

Графика 19. Дял на виктимизираните респонденти (жертва на поне едно престъпление през съответната година) по тип населено място

Източник: НИП.

Всички изброени причини обаче, не биха могли да обяснят самостоятелно голямото разминаване между измерената от НИП обективна престъпност и отчетеното намаляване на престъпността от СДВР, което противоречи на всички анализирани до момента тенденции и закономерности в българската престъпност, видни както от НИП, така и от полицейската статистика. На фона на общото повишаване на престъпността в страната намаляване на престъпността в един от градовете в България с най-високо равнище на виктимизация не може да се обясни по друг начин освен чрез засилване на ролята на полицейските филтри.

2.5. Скрита и незаявена престъпност – причини за латентност сред гражданите

Причините, поради които жертвите не заявяват престъпления на полицията, зависят както от редица демографски и географски фактори, така и от типа престъпление, на който са станали жертва:

- **Възраст:** жертвите на възраст 30-59 години съобщават най-рядко в полицията – 52,7%. За сравнение 60,8% от жертвите на 15-29 г. и 55,8% от жертвите над 60 години са съобщили, че са станали жертва на престъпление през 2010 г.
- **Пол:** мъжете съобщават по-често от жените: 58% от мъжете жертви са съобщили, докато само 54% от жените жертви са сторили същото.

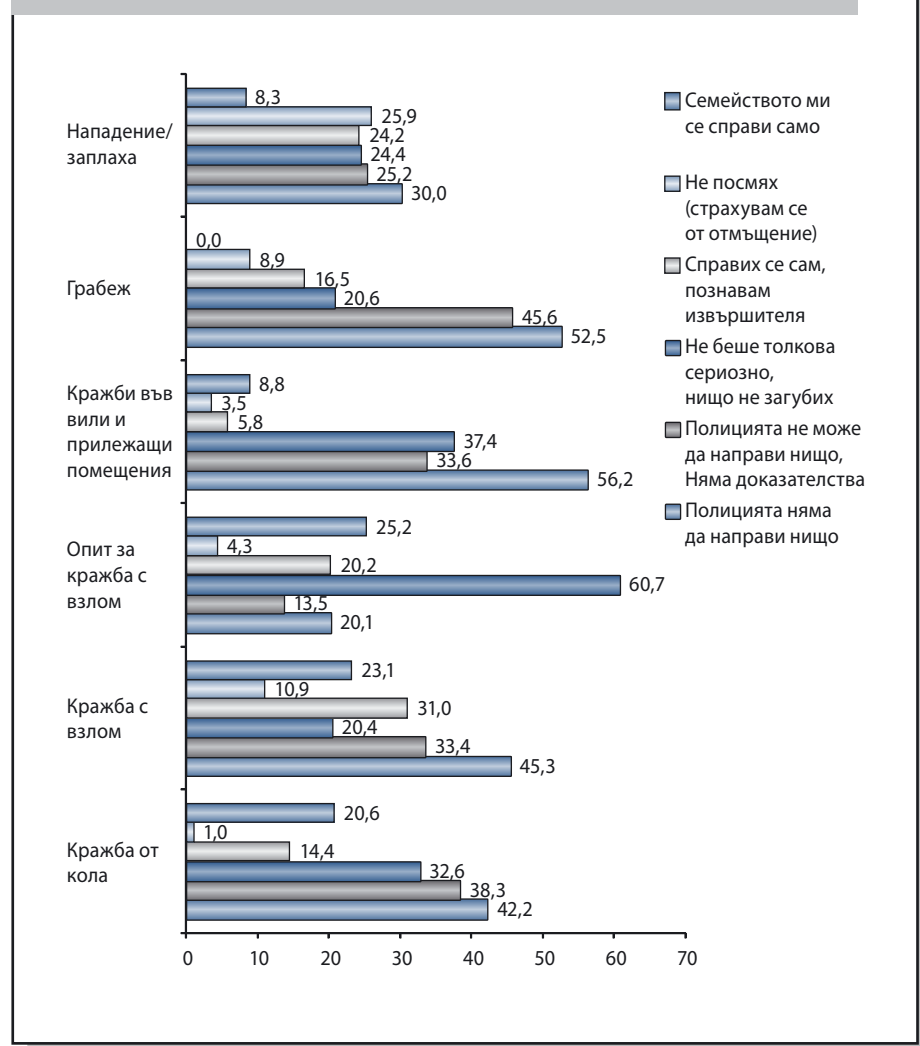
- **Категория престъпление:** по-сериозните престъпления се съобщават по-често.
- **Тип населено място:** в София и малките градове латентността е по-ниска от селата и областните градове.
- **Район:** в някои райони на страната като Северен централен има изявена тенденция престъпленията да бъдат съобщавани по-рядко.

НИП 2010 разкрива като основни причини, поради които жертвите решават да не докладват престъпление, степента на доверие в полицията, значимостта на щетите и особено – страх от отмъщение.

- **Полицията няма да направи нищо** – това е най-често споменаваната причина при всички категории престъпления, но се изтъква по-рядко, когато става въпрос за взломна кражба или кражба на кола.
- **Полицията не може да направи нищо/Няма доказателства** – тази причина се изтъква най-вече когато става въпрос за престъпления, при които жертвите смятат, че трудно да бъде открит извършителят – грабежи или кражди от прилежащи към дома помещения (тавани, мазета).
- **Не беше толкова сериозно, нищо не загубих** – тази причина отразява по-общата тенденция, че когато щетите са малки, престъпленията не се докладват на полицията (при кражди от прилежащи към дома помещения, опит за взлом, опит за измама).
- **Семейството ми се справи само** – тази причина вероятно отразява случаи, когато извършителят е роднина или познат на семейството.
- **Страх от отмъщение, страх от извършителя.**

Недоверието в полицията обаче се отнася само към заявяването на някои категории престъпления. Така например жертвите на кражба на автомобил или на нападение и заплаха имат далеч по-голямо доверие, че полицията *би* и може да им помогне. При грабежите важна причина за незаявената престъпност е **страхът на жертвата от отмъщение**. Като причини за незаявяване при нападенията и заплахите жертвите често посочват отговор „Други“ или „не е работа на полицията“, защото в много случаи става въпрос за личностни взаимоотношения.

Графика 20. Причини да не се съобщи в полицията (%)

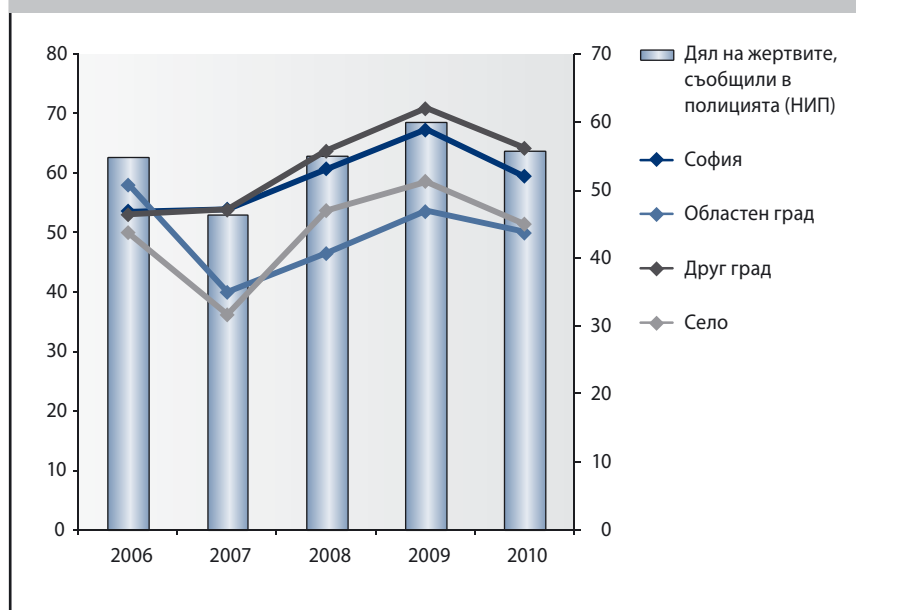
Източник: НИП.

Освен специфики, свързани с различните категории престъпления, съществуват и устойчиви разлики между различните видове населени места. Могат да се очертаят следните тенденции:

- В София и в по-малките градове гражданите докладват най-голям брой от престъпленията.
- В селата и областните центрове латентността е устойчиво по-висока.

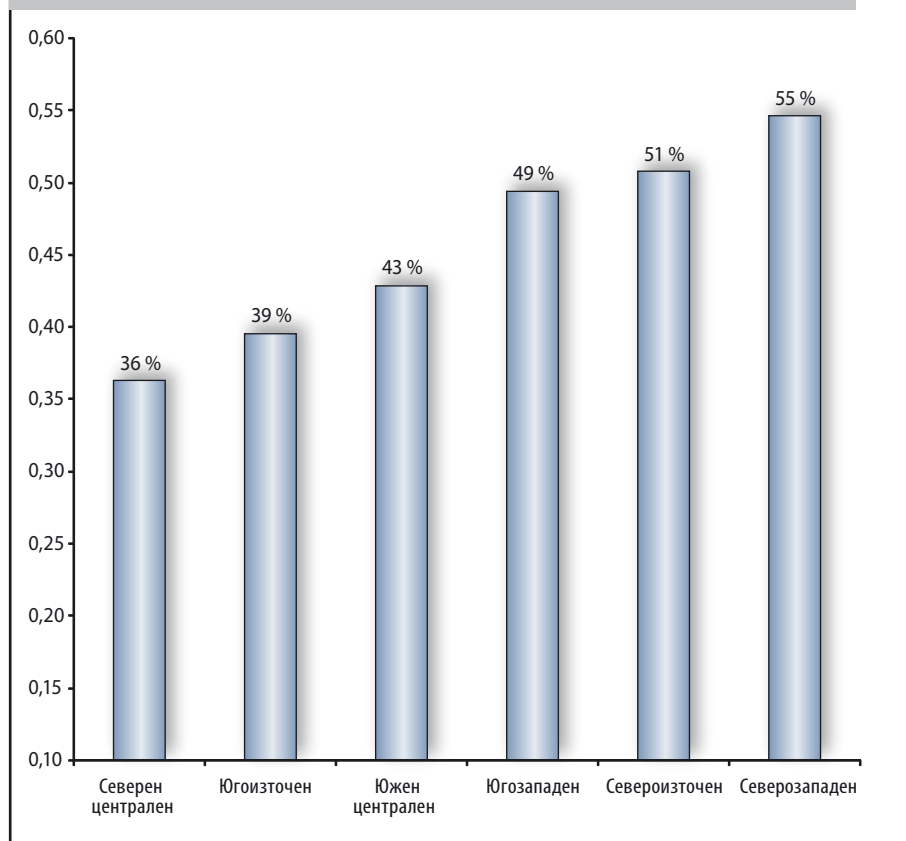

Графика 21. Латентност – специфики на населените места (%)

Източник: НИП.

Графика 22. Дял на докладваните престъпления (по региони; средно за 2006 – 2010 г., %)

Източник: НИП.

Докато за селата, където достъпът на гражданите до полицията е далеч по-ограничен, високата латентност е лесно обяснима, по-трудно е да се намери обяснение за високите нива на латентност в областните центрове. По-ниските нива на доверие към полицията в областните центрове или по-незначителните щети от престъпленията са възможни обяснения.

НИП показва и наличието на разлики в докладването на престъпления между отделните райони. Въпреки че динамиката на латентността в различните райони на страната през отделните години е различна, анализът за докладването през последните 5 години показва устойчиви разлики в нивата на скритата престъпност. Най-големи са тези нива в Северен централен и Югоизточен район.

3. ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ СОБСТВЕНОСТТА

През периода 2001 – 2010 г. престъпленията против собствеността са под влияние на множество социално-икономически фактори, които обуславят разнородните тенденции, наблюдавани при отделните категории престъпления. В следващото изложение са представени по-подробно резултатите от НИП. За всяка категория престъпление се разглеждат:

- тенденциите според НИП и полицейската статистика;
- сравняват се данните на полицейската статистика с данните на други държави от ЕС (където има такива);
- причините, поради които не се докладват престъпленията.

Престъпленията, които попадат в категорията „престъпления против собствеността“ включват:

- кражба на автомобил;
- кражба от дома;
- кражба на лични вещи;
- кражба от автомобил;
- кражба на велосипед;
- измама.

Престъпленията „кражба на кола“ и „кражба от кола“ се третираат като „общоопасни престъпления“ в НК. По същество те представляват престъпление против собствеността и затова се разглеждат в настоящата част.

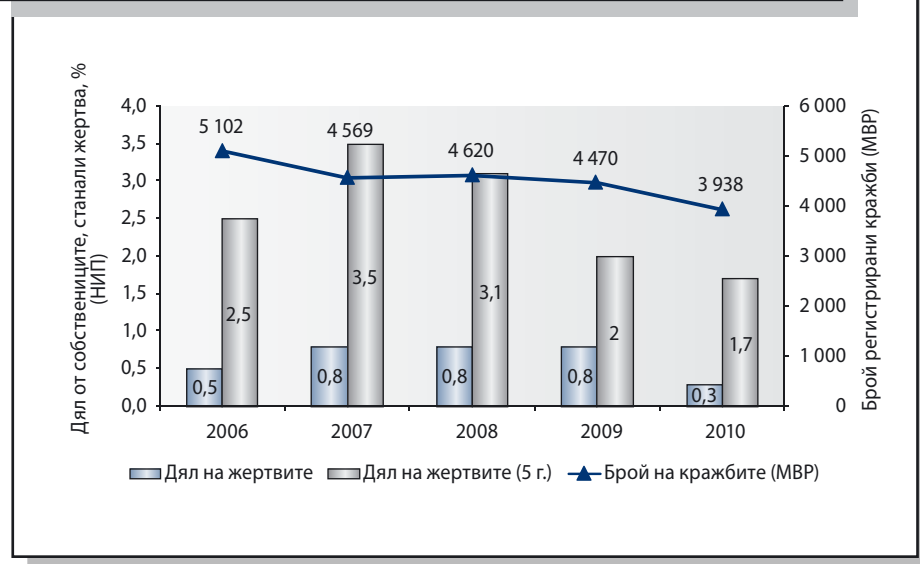
Тенденциите при този вид престъпления би трябвало да са най-пряко засегнати от икономическата криза. Някои категории престъпления обаче, са повлияни по специфичен начин, особено когато кражбите са свързани с препродаване на откраднатите вещи.

3.1. Кражби на автомобили²⁷

Кражбата на автомобил заедно с взломните кражби се считат за най-сериозни престъпления от жертвите, тъй като често и финансовите, и психологическите щети са най-големи²⁸. Важно е да се има предвид, че: 1) този тип престъпление като правило е обект на организираната престъпност, и 2) той е тясно свързан с пазара на коли втора употреба, а поради това се влияе и от цялостната икономическа ситуация в България. Тъй като част от кражбите на по-стари коли са свързани с препродажба за скрап, нивото на кражбите се влияе и от цените, и от търсенето на скрап. През периода 2001 – 2010 г. динамиката на този тип престъпления се обуславя и от множество други фактори:

- От една страна, след 2001 г. голяма част от престъпните групи, занимаващи се с този тип престъпление, емигрираха в чужбина, като се съсредоточиха най-вече върху кражбите на луксозни автомобили. Немалка част от потребностите на българския пазар за крадени коли бяха задоволени именно с внос на луксозни крадени коли.
- Поради нарасналия внос на коли на старо и техните ниски цени, както и поради непрекъснато подобряващите се мерки за защита, дори и при по-евтините модели, организираните престъпни групи се пренасочиха предимно към кражба на луксозни автомобили.

Графика 23. Кражбите на автомобили: жертви и регистрирани престъпления²⁹

Източник: НИП.

- През 2008 г. беше премахнат задължителният преглед на рамата на колата при регистрация на покупко-продажба на автомобили, което доведе до известно нарастване на броя на откраднатите коли.

- Със срива на пазара на коли на старо през 2009 и 2010 г. кражбите на коли също отбелязаха спад.

- През 2010 г. броят на откраднатите коли се стабилизира отчасти поради застрахователни измами.

Тенденциите, които отбелязват и полицейската статистика, и НИП, са сходни, като единственото по-съществено разли-

²⁷ В категорията „автомобили“ се включват също микробуси и каравани.

²⁸ Тъй като този тип престъпление не е така масов, както по-незначителните кражби, в извадката на НИП попадат не повече от няколко случая (по-малко от половин процент), което прави проблематично преизчисляването към брой престъпления.

²⁹ Бази: **2006 г.** – N = 1127, **2007 г.** – N = 1307, **2008 г.** – N = 1252, **2009 г.** – N = 1296, **2010 г.** – N = 1412.

наване е между 2006 и 2007 г., което може да се обясни с размера на кражбите срещу откуп през този период.

Два индикатора показват, че основната част от колите се крадат за резервни части и скрап, а колите, връщани срещу откуп, са значително по-малко. По данни от НИП средният дял на откраднатите автомобили на стойност над 15 000 лв. е под 20 %. По-малко от 20 % е и дялът на откраднатите коли, които са имали сключена застраховка „Автокаска“.

Факторът, който през предходни години най-често обясняваше разликите с официалната статистика, бе кражбата на автомобил, който се връща срещу откуп. През последните 5 години случаите на „отвлечения“ на автомобили с цел искане на откуп въпреки сравнително стабилните равнища за периода 2007 – 2009 г. като цяло отбелязват тенденция на постепенно намаляване в сравнение с предходните години (2001 – 2006). Така например в НИП 2005 г. 31 % от жертвите заявиха, че им е бил поискан откуп. Последният НИП показва изключително нисък брой на жертвите, на които е бил поискан откуп. До известна степен тенденциите, отразени и в полицейската статистика, са сходни. Случаите, регистрирани като „съдействие при връщане на МПС с цел имотна облага“ (чл. 346, ал. 3 НК), са 36 за 2006 г., 27 – за 2007 г., 20 – за 2008 г., 10 – за 2009 г., и само 7 – за 2010 г. Тенденцията на намаляващи кражби на автомобили с цел получаване на откуп може да се обясни както с пренасочване на част от криминалния контингент към кражби на луксозни автомобили, които са застраховани с Каско и в редки случаи са съгласни да платят откуп, така и с нарасналия внос на евтини коли втора ръка (често цената на искания откуп може да се доближи до цената на такава кола).

Таблица 5. Искане на откуп за откраднат автомобил

		2007	2008	2009	2010	2011
Последния път беше ли ви поискан откуп за крадения автомобил ³⁰ ? (%)	Да	14,2	17,9	14,5	17,8	2,9
	Не	85,8	82,1	85,5	82,2	97,1

Източник: НИП.

Кражбите на автомобили попадат сред групите престъпления с традиционно високо ниво на докладване в полицията, тъй като изплащането на застраховката „Автокаска“, изисква да се докладва в полицията. Данните от последните четири НИП (2006 – 2010 г.) показват относителна стабилност на дела на заявените кражби на автомобил в полицията. Този относителен дял варира в границите 84-100 %, като промените са в рамките на грешката поради малкия брой престъпления от този тип, който служи като база за изчисляване дела на заявите кражбата в полицията.

³⁰ Въпросът се задава на всички респонденти, станали жертва на кражба на автомобил през последните 5 години.

Кражбата на автомобил традиционно се възприема като едно от най-сериозните престъпления, изследвани в НИП (над 70 % от жертвите определят престъплението като **много сериозно**³¹), което обяснява и високия дял на съобщенията в полицията.

В **международен мащаб** сравненията за кражби на автомобили са трудни поради големите разлики в регистрацията на този тип престъпление, както и поради липсата на отделна статистика по видове МПС – в някои страни

(Испания, Италия) кражбите на мотоциклети са много чести и могат да представляват до 30 % от общия брой кражби на МПС, докато в други страни те са в пъти по-ниски. Количествените сравнения допълнително се усложняват от правораздавателната система, която определя като дефиниция кражбата на автомобил, и съответно полицейските статистики. През периода 2006 – 2008 г. България бележи спад в посегателствата над МПС, но в международен аспект този спад е по-слабо изразен, отколкото при повечето европейски държави.

Факторите, които обясняват както различните нива на виктимизация, така и противоречивите тенденции, са различни между старите и новите страни – членки на ЕС. Една от причините за по-висока виктимизация на собственици на автомобили в Западна Европа е по-ниската средна възраст на автомобилния парк, тъй като интерес за крадците там представляват по-новите автомобили на възраст под 5 години. Поради сравнително старите автомобили, които се карат в България, кражбата на автомобил у нас е с по-ниски нива в сравнение с повечето страни от ЕС (изключения са Полша и Румъния, където кражбите на коли, регистрирани от полицията, са по-малко на 100 000 собственици,

Графика 24. Регистрирани кражби на автомобили – относителна промяна в % (2008 спрямо 2006 г.) за някои европейски държави

Източник: Евростат, МВР.

³¹ Скалата е съставена от три категории – „много сериозна“, „средно/донякъде сериозна“ и „не много сериозна“.

отколкото у нас³²). Друга причина са т.нар. „кражби за развлечения“ (joy-ride theft), извършвани често от тийнейджъри, като при тях автомобилът обикновено е намиран. Друга разлика е липсата на кражба на МПС и връщането му срещу откуп в старите страни членки: това остава феномен, който най-често се среща в Източна Европа. За разлика от кражбите за развлечения, когато е поискан откуп, кражбата или не се докладва в МВР, или жалбата може да бъде оттеглена, ако жертвата реши да плати откупа.

3.2. Кражби от домовете

Кражбите от домовете и в частност взломните кражби продължават да са най-масово регистрираното от полицията престъпление против собствеността. Поради значимостта си този вид престъпления биват докладвани най-редовно от жертвите в полицията. Това е и едно от престъпленията, което продължава да има най-голямо социално въздействие.

При регистрирането на кражби от домовете полицейската статистика разделя този тип престъпления на „кражби с взлом“ и на кражби **без взлом**: „кражби на селскостопанска продукция, домашни животни, птици“ и на „домови кражби“ (чл. чл. 194 и 195 НК). НИП не прави разлика между това, дали е имало взлом, или не в помещението (жилище, вила, таван, гараж, прилежащи постройки), откъдето е открадната вещта, а между типа помещение, т.е. дали е жилище (апартамент, къща), или прилежащо помещение (таван, мазе, гараж или друго прилежащо помещение). В допълнение се задава въпрос за установени **опити** за взломни кражби, но само в **жилищата** (не и в другите прилежащи помещения).

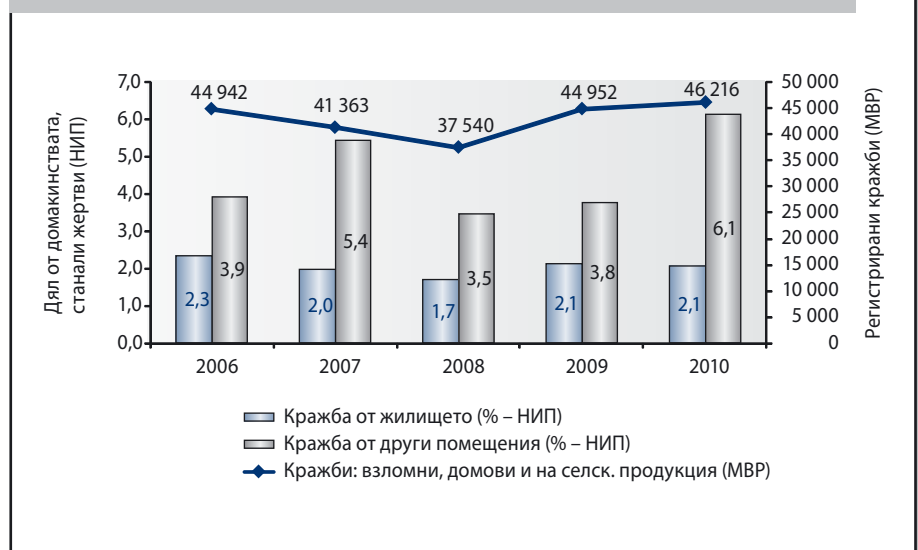
Както данните от НИП за кражби от жилищата, така и полицейската статистика за взломните кражби показват намаляване на кражбите за периода 2006 – 2008 г., последвано от увеличение през 2009 г. Прави впечатление, че освен цялостното нарастване на броя на този тип престъпления според НИП през 2009 г. се наблюдава и значително увеличаване на дела на жертвите, съобщили в полицията за кражба в жилището (т.е. наблюдава се и намаляване на латентността). Кражбите в прилежащи помещения бележат рязък скок през 2010 г. (от 3,8 % на 6 % е нараснал дялът на домакинствата, станали жертва на кражба), което променя и общата картина.

При този вид престъпления се наблюдават две по-значителни разминавания между официалната статистика на МВР и данните от НИП:

- Първото е за периода 2006 – 2007 г., когато полицейската статистика регистрира значителен спад в кражбите, докато **НИП отчита обратното** – нарастване особено на кражби от други помещения. Това до голяма степен може да се обясни със спада на доверието в полицията през този период, когато значително се увеличава дялът на недокладваните престъпления.

³² По данни за 2008 г.

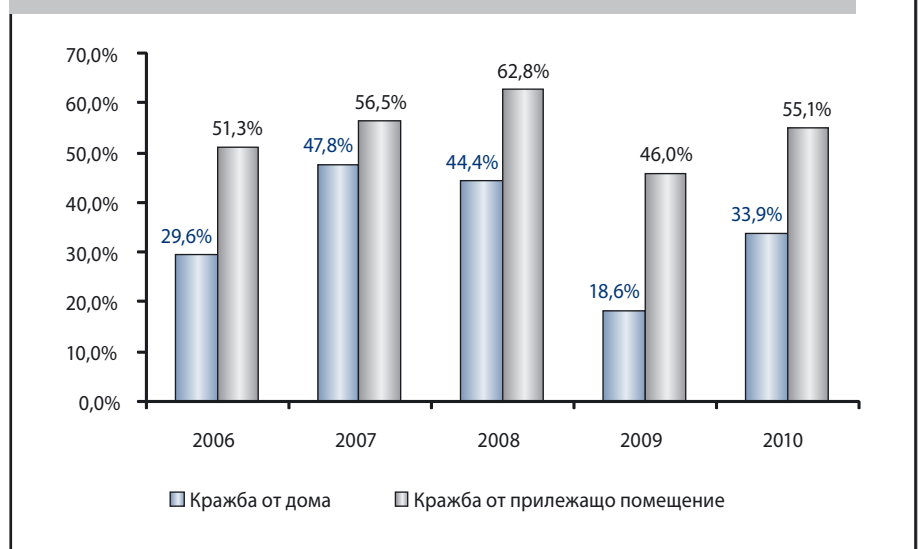
Графика 25. Кражби от домове и други помещения: сравнение на статистиката на МВР и НИП

Източник: НИП, МВР.

• Второто е за периода 2009 – 2010 г., когато, въпреки че тенденциите на нарастване според статистиката на МВР и на НИП са еднакви, увеличението при **домовите кражби, регистрирани от МВР, е едва 11 %** (при взломните кражби 1 % ръст, а при кражбите на селскостопанска продукция – 9 % спад), **докато НИП отчита 61 % ръст на кражби от прилежащи помещения.** Основната причина за разликата е значителният ръст на кражбите, които **не са докладвани на полицията: 44 % ръст при недокладваните кражби от дома и 49 % ръст при недокладваните кражби от прилежащи помещения** (мазета, тавани, гаражи, други прилежащи помещения).

Графика 26. Дял на престъпленията, които не са докладвани на полицията

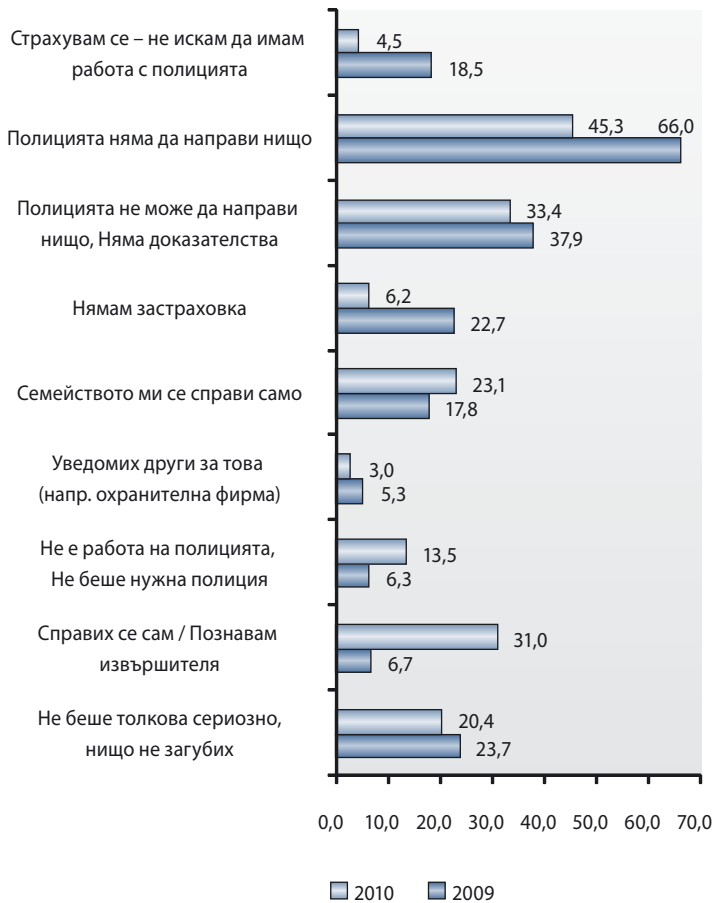

Източник: НИП.

Във връзка с регистрираното намаляване на докладваните домови кражби е необходимо да се анализират и причините, поради които те не се докладват на полицията. Може да се каже, че нарастването на недокладването не се дължи на спаднало доверие в полицията, т.е. отговорът „Полицията няма да направи нищо“ отбелязва значителен спад и при двете категории престъпления в сравнение с предходното изследване от 2009 г. Основната причина по-скоро е увеличаването на незначителни като щета кражби.

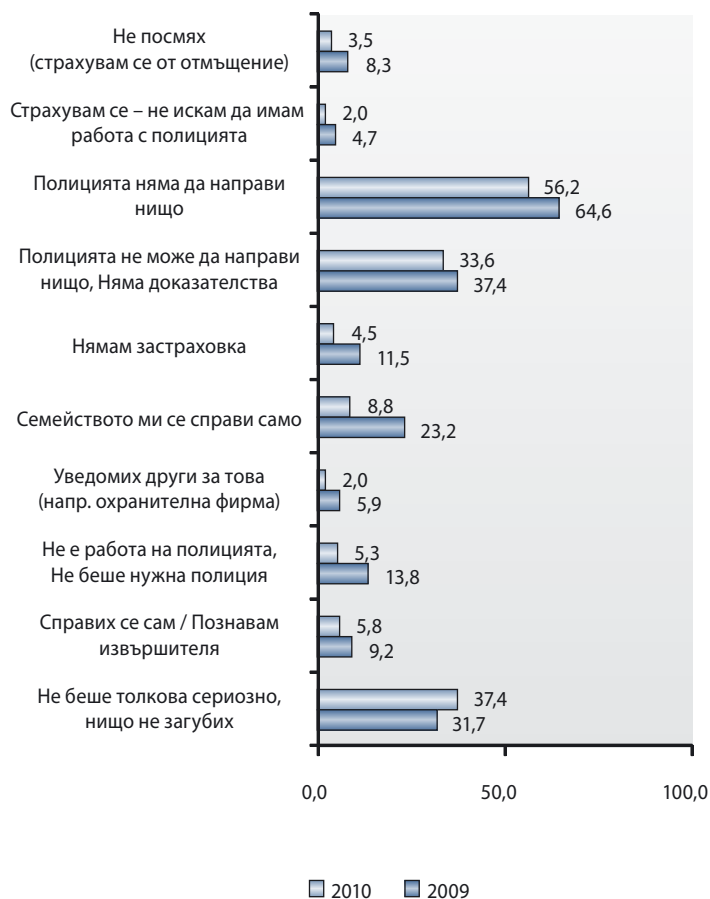
**Графика 27. Кражби от жилища:
причини за недокладване на полицията**

Източник: НИП.

Факторите, които определят тенденциите на кражбите от жилища и прилежащи помещения, са различни. Част от взломните кражби **от жилища** имат елементи на организираност и в повечето случаи са дело на професионални престъпници. Взломните кражби от прилежащи постройки (където мерките за сигурност са по-ниски), както и кражбите без елемент на взлом са дело на опортюнистично настроени престъпници, по-често непрофесионалисти, които може да са наркозависими или просто икономически принудени. Докато професионалните престъпници търсят най-вече бързооборотни вещи (злато или електроника, които могат бързо да се продадат) или пари в брой, другите престъпници крадат всякаква покъщнина или земеделска продукция. Затова и мотивацията може да бъде различна. Икономическият растеж и обособяването на богати квартали – въпреки инвестициите в мерки за сигурност, стават притегателна точка за професионалните крадци, но са по-рядко жертва на другия сегмент (икономически принудените престъпници).

**Графика 28. Кражби от прилежащи помещения:
причини за недокладване на полицията**

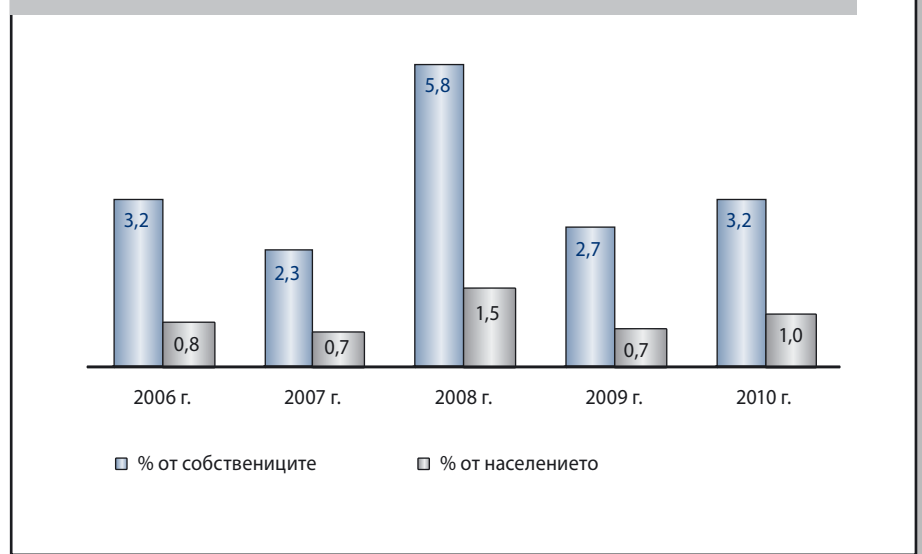
Източник: НИП.

От друга страна, икономическата криза създава предпоставки за известна част от престъпния контингент да се ориентира към домови кражби. Има някои категории престъпници – например наркозависими, чиято криминална активност може пряко да се обвърже и с достъпа им до метадонови програми, цената на хероина и др.

Ефектът от икономическата криза може да се забележи именно с увеличаването на кражбите от прилежащи помещения, където дори да има елементи на взлом, не се изискват особени професионални умения. От друга страна, при кражбите от жилища, които с малки изключения са почти изцяло взломни, но изискват професионални умения, ефектът от кризата не е така ясно изразен.

Една по-специфична кражба – тази на велосипед, в много случаи е част от кражба от прилежащи помещения. Тъй като тя е свързана с пазара на велосипеди, а оттам и с икономическото състояние на страната, след своеобразен бум през 2008 г. кражбите на велосипеди намаляват и през 2010 – 2011 г. запазват подобни нива.

Графика 29. Кражби на велосипеди – дял от населението и от собствениците³³

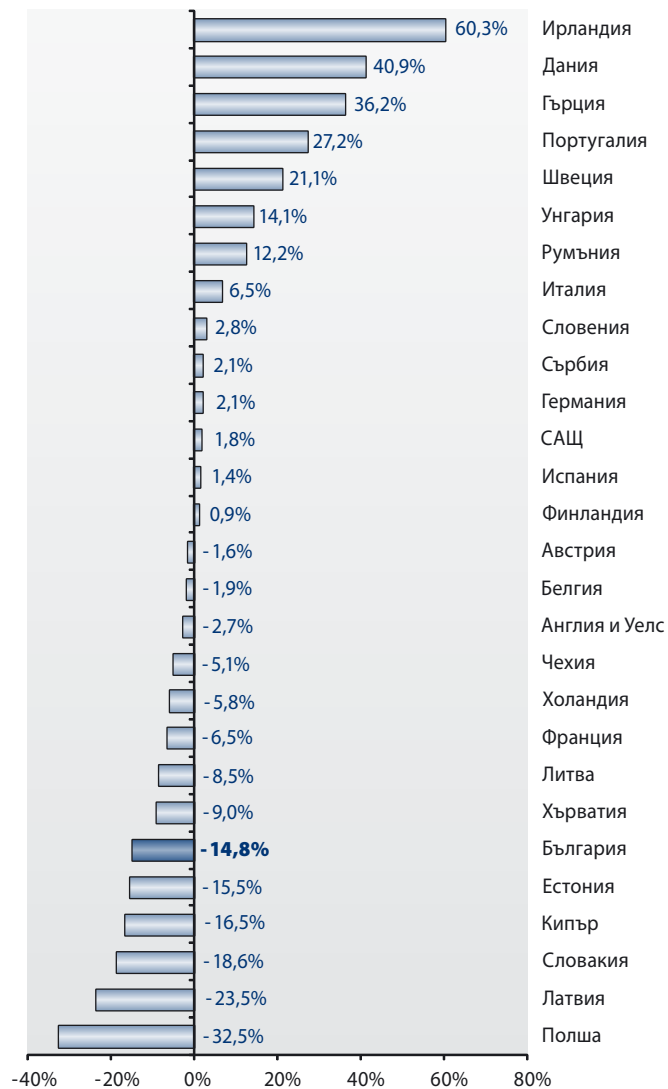
Източник: НИП.

За 2010 г. се наблюдава известен спад в дела на жертвите на кражба на велосипед, които съобщават в полицията за извършеното престъпление (от 56,7 % на 42,7 %), като достигат близо до нивата от 2008 г. (43,5 %). Същевременно с всяка изминала година **нараства броят на хората, които определят кражбата на велосипед като много сериозно престъпление**. Това вероятно е свързано с по-масовото разпространение на велосипедите като средство за придвижване през последните няколко години, както и с навлизането на пазара на по-скъпи електрически модели велосипеди. В повечето западноевропейски държави се обръща сериозно внимание на кражбите на велосипеди и има различни системи за превенция, а полицията полага специални усилия (чрез регистрации на рамата). Застрахователите също предлагат специални застраховки против кражба.

В международен аспект спадът на кражбите с взлом за България през периода 2006 – 2008 г. е един от най-значителните в Европа.

³³ 2007 г. собственици N = 650, население N = 2463; 2008 г. собственици N = 733, население N = 2499; 2009 г. собственици N = 654, население N = 2500; 2010 г. собственици N = 663, население N = 2447; 2011 г. собственици N = 822, население N = 2557.

Графика 30. Регистрирани кражби с взлом – относителна промяна в % (2008 спрямо 2006 г.)

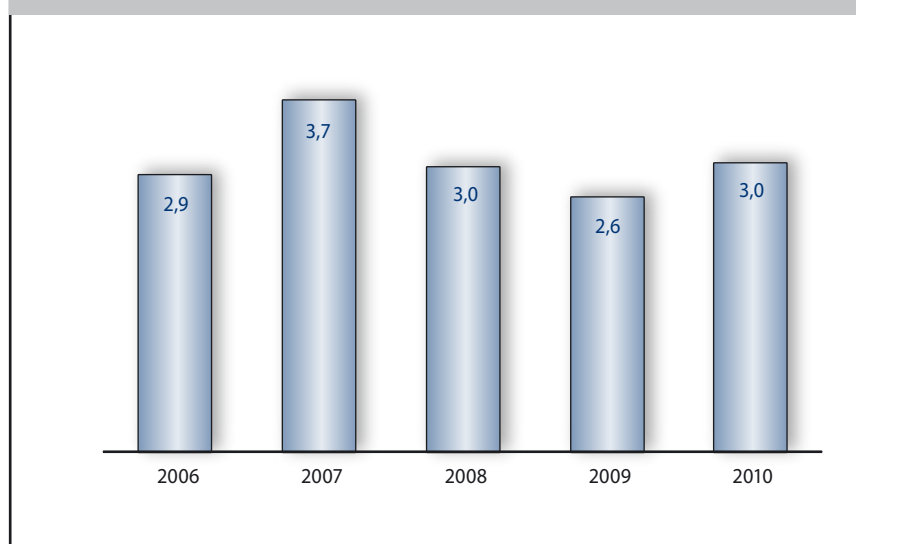

Източник: Евростат.

3.3. Кражби на лично имущество

Кражбите на лично имущество включват кражба без употребата на насилие или заплахата, когато жертвата е била извън дома си (например в градския транспорт, в ресторант, на плажа). В полицейската статистика този тип кражби обикновено се регистрират като обикновена кражба (чл. 194), присвоявания (например чл. 207 НК) или джебчийски кражби (ако вещта е била носена от жертвата). Данните на НИП показват ръст на кражбите на лично имущество за 2010 г. спрямо стойностите от 2009 г. Причината може да се търси в икономическата криза, която, както вече беше отбелязано, е основен фактор при този тип по-леки престъпления³⁴.

Графика 31. Дял на жертвите на кражби на лично имущество (% от населението според НИП)

Източник: НИП.

Тъй като голяма част от джебчийските кражби са дело на организирани престъпни групи (най-вече на роми-кардараши), в предходни години емиграцията на тези групи води до намаляване на броя на тази категория престъпления (през 2001 г. след падане на визовия режим или присъединяването към ЕС след 2007 г.). През 2010 г. се наблюдава ръст и връщане към нивата от 2008 г., което може да се обясни с икономическата криза³⁵.

Джебчийските кражби

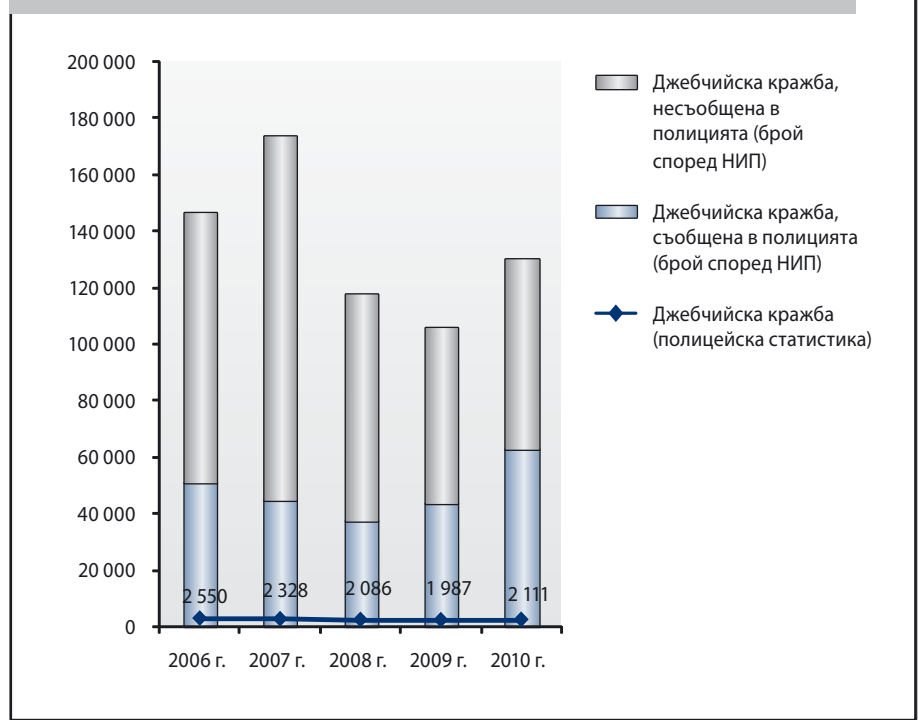
представяват най-значителен дял от кражбите на лично имущество (средно около 2/3 по данни от НИП). Традиционно те се считат за не особено тежко престъпление както от полицията, така и от гражданите. Това обуславя както високата латентност (нисък процент съобщаване в полицията), така и малкия дял на регистрираните от полицията престъпления. При джебчийските кражби разликата между съобщените в полицията престъпления според НИП и регистрираните от полицията е **близо 20 пъти**.

Тъй като голяма част от джебчийските кражби са дело на организирани престъпни групи (най-вече на роми-кардараши), в предходни години емиграцията на тези групи води до намаляване на броя на тази категория престъпления (през 2001 г. след падане на визовия режим или присъединяването към ЕС след 2007 г.). През 2010 г. се наблюдава ръст и връщане към нивата от 2008 г., което може да се обясни с икономическата криза³⁵.

³⁴ От друга страна, ръстът между 2006 и 2007 г. е далеч по-съществен и предшества икономическата криза.

³⁵ Това, което трябва да се отбележи и се отнася за всички видове престъпления и особено при тази категория, е невъзможността да бъдат обхванати в НИП чуждите граждани, най-вече туристи, които често са обект на джебчийски кражби и на измами.

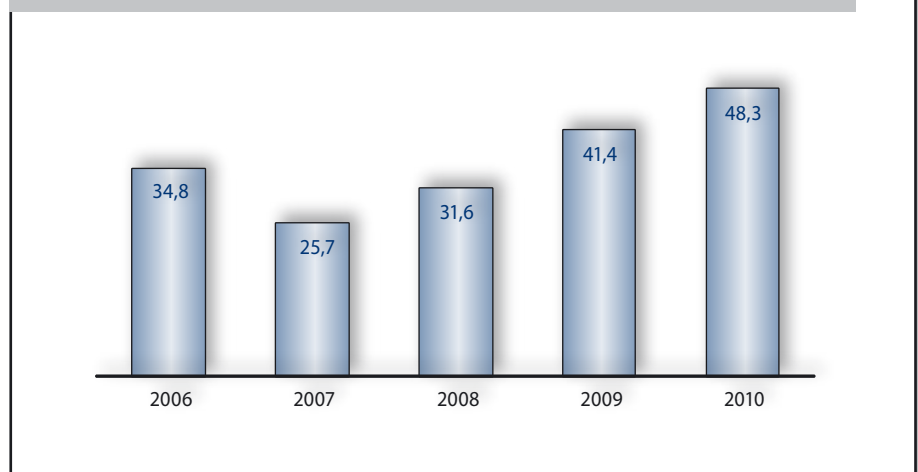
Графика 32. Джебчийски кражби – полицейска статистика и НИП

Източник: НИП, МВР.

Забелязва се тенденция на увеличаване дела на жертвите на този тип престъпление, които съобщават за него в полицията, като причината вероятно се дължи на възприемането от жертвите на този тип престъпление като все по-сериозно.

Графика 33. Дял на жертвите, заявили в полицията за извършената кражба на лично имущество (%)

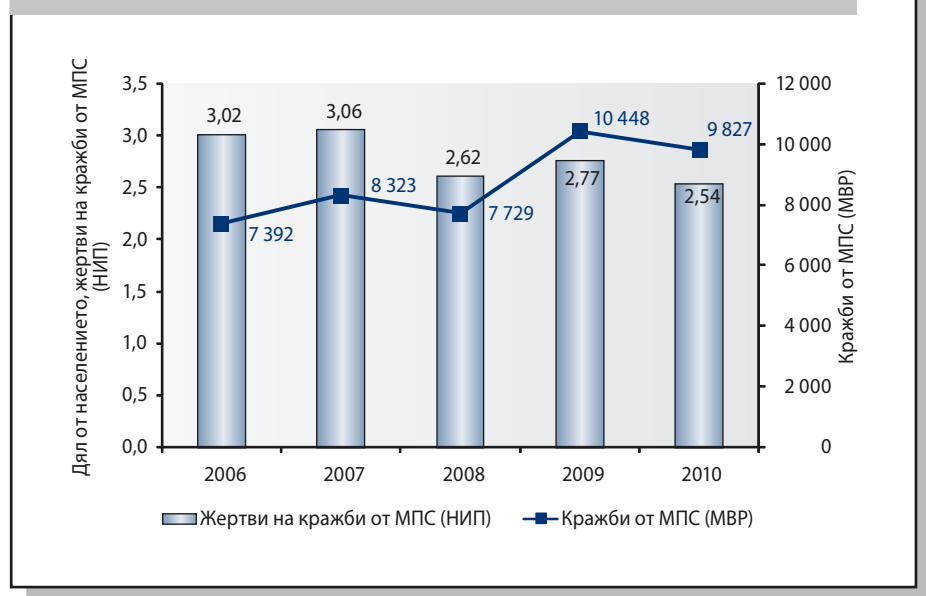

Източник: НИП.

3.4. Кражби на части и вещи от автомобили

Кражбите на части и вещи от автомобили могат да бъдат както дело на организирани престъпни групи, така и на обикновени престъпници. Докато при първата категория престъплението е свързано най-вече с пазара на авточасти втора ръка, във втория случай причините са по-комплексни и могат да бъдат свързани с общата икономическа ситуация. Пазарът на авточасти, особено по-евтини авточасти за втора употреба, също може да се свърже с общата икономическа ситуация. С намаляване на продажбите на нови и употребявани коли през 2009 и 2010 г. е логично да се увеличи търсенето на авточасти. Същевременно се наблюдава разминаване между полицейската статистика и данните от НИП. Докато полицейската статистика показва ръст на този тип престъпление (с изключение на 2008 г.), данните от НИП свидетелстват по-скоро за стабилни нива с тенденция на намаляване на този вид кражба от 2006 г. насам. Възможно обяснение за тази трайна тенденция е нарастващият брой по-нови автомобили, които са снабдени с редица мерки против кражба. Спадът за 2009 и 2010 г. в частта за кражби на части на автомобили може да има обяснение, свързано с цялостното намаляване на употребата на автомобил поради високите цени на горивата (а оттам и на амортизацията на автомобилите).

Графика 34. Кражби на части и вещи от автомобили според НИП³⁶ и МВР

Източник: НИП, МВР.

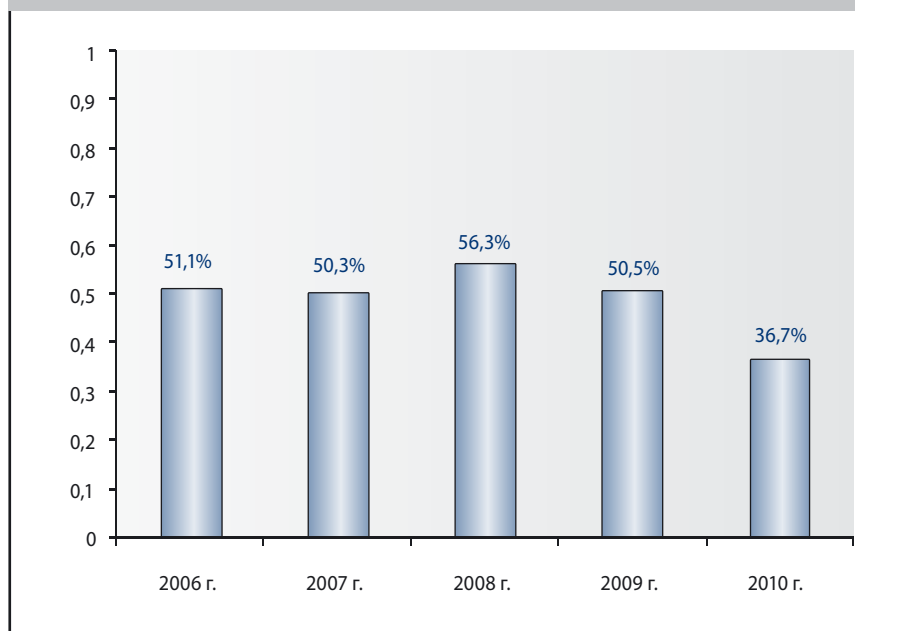
Разликите в двете тенденции, очертани от НИП и от регистрираните от МВР престъпления, трябва да се интерпретират, като се вземе предвид фактът, че се забелязва намаляване на докладваните в полицията кражби от коли, т.е. **въпреки че се докладват по-малък брой кражби от коли, полицията регистрира все по-висок брой през последните 5 години**. Тази разлика е особено ясно изразена през периода 2009 – 2010 г. Най-вероятното обяснение е **намаляване на полицейските филтри** при този тип престъпление – свиване на дела на престъпленията, които са съобщени в полицията, но не са регистрирани.

Трудно е да се определят точните причини за увеличаването на латентността през периода 2008 – 2011 г. От една страна, кражбата от автомобил е престъпление, което традиционно не се определя като особено тежко от

³⁶ Бройките са изчислени въз основа на процента респонденти, които са станали жертва на това престъпление. Извадковата грешка се отнася за всички кражби от коли, т.е. сумата от съобщените и несъобщените кражби.

респондентите (между 30-40 % от тях посочват, че инцидентът не е бил особено сериозен, а между 40-45 % – че е бил средно сериозен).

Графика 35. Дял на жертвите, заявили в полицията за извършената кражба от автомобил (%)

От друга страна, основната причина, която жертвите посочват за това да не съобщат в полицията, е липсата на вяра във възможностите (и желанието) на полицейските служби да реагират на сигнала. В доста по-малко случаи инцидентът не е бил сериозен според респондента или жертвата се е справила сама (трябва да се отбележи, че отговорът „справих се сам, познавам извършителя“ бележи ръст от близо 15 пункта за 2010 г.).

Източник: НИП.

Таблица 6. Причини да не се съобщи на полицията кражба на вещ/част от автомобил (%)

Причини	2006	2007	2008	2009	2010
Полицията няма да направи нищо	57,1	41,7	75,9	84,8	49,5
Полицията не може да направи нищо, Няма доказателства	49,0	44,1	36,6	48,1	34,1
Не беше толкова сериозно, нищо не загубих	40,5	37,8	36,1	40,7	28,3
Семейството ми се справи само	10,9	9,3	38,6	21,2	25,6
Справих се сам, Познавам извършителя	3,1	6,7	8,3	5,5	20,7
Не е работа на полицията, Не беше нужна полиция	7,3	17,9	11,6	8,2	12,8
Нямам застраховка	5,7	14,2	11,1	26,2	11,3
Уведомих други служби за това	0,0	6,3	0,0	5,5	6,4
Страхувам се, Не обичам полицията, Не искам да имам работа с полицията	0,0	19,8	0,0	6,7	2,3

Източник: НИП³⁷.

³⁷ Респондентите са давали повече от един отговор.

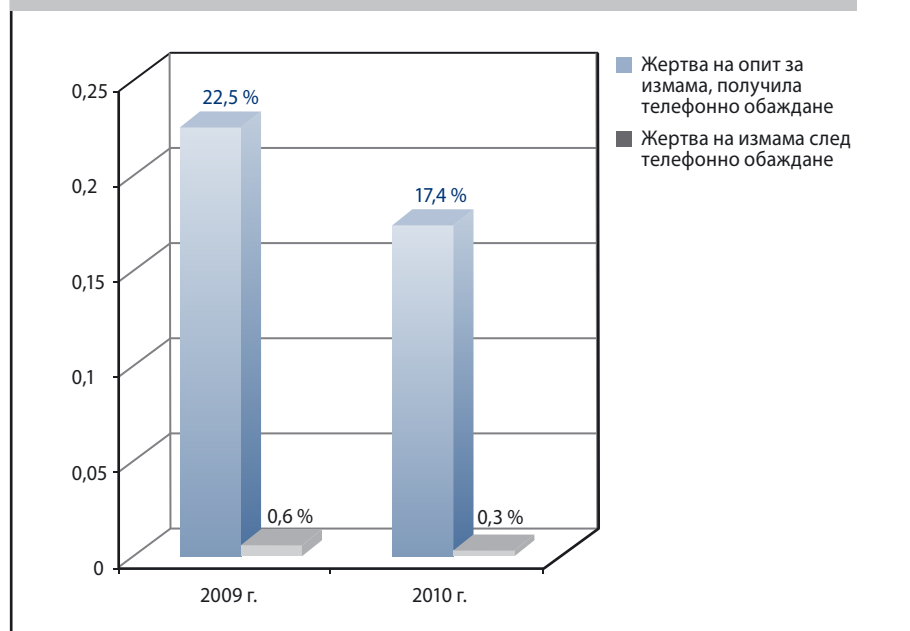
3.5. Измами

От 2010 г. НИП включва серия въпроси, изследващи широк спектър от престъпления, класифицирани най-общо като измами³⁸. Във възприятията си жертвите на този тип престъпления често преплитат това, което би било обект на административна санкция и на наказателно преследване: например потребителската измама (при която жертвата е излъгана в грамажа на закупена храна) и тази от измамник (който е успял да прилъже жертвата да му даде пари) биват квалифицирани по един и същ начин – измама. Затова сравненията с полицейската статистика са трудни, още повече, че МВР регистрира едва около 2000 случая годишно (2090 престъпления през 2010 г.).

Една от формите на измама, която придоби широк обществен отзвук, е т.нар. **телефонна измама**, която в по-голямата си част е обект на организирана престъпна дейност. В НИП 2010 беше добавен въпросът: „Случвало ли се е през миналата година (2009) да получите телефонно обаждане с цел измама (например, че ваш близък е пострадал при катастрофа и вие трябва да платите; или предложение да си вземете колет)?“. През 2009 г. 22,6 % от гражданите са станали жертва на опит за измама по телефона. От тях само 2,8 % са станали жертва на самата измама (т.е. близо 1 от всеки 30 опита е бил успешен), около 0,63 % от респондентите. Само 11,9 % от жертвите обаче, са съобщили за престъплението в полицията. За 2010 г. НИП отчита спад както

в опитите за телефонни измами (17,4 %), така и в тяхната успеваемост – 2 % от получените подобно телефонно обаждане са станали жертва, 0,35 % от всички респонденти. Запазил се е и сравнително ниският дял на жертвите, които са докладвали, че са станали жертва – 10,9 % за 2010 г.

Графика 36. Телефонни измами през 2009 и 2010 г. (%)

Източник: НИП.

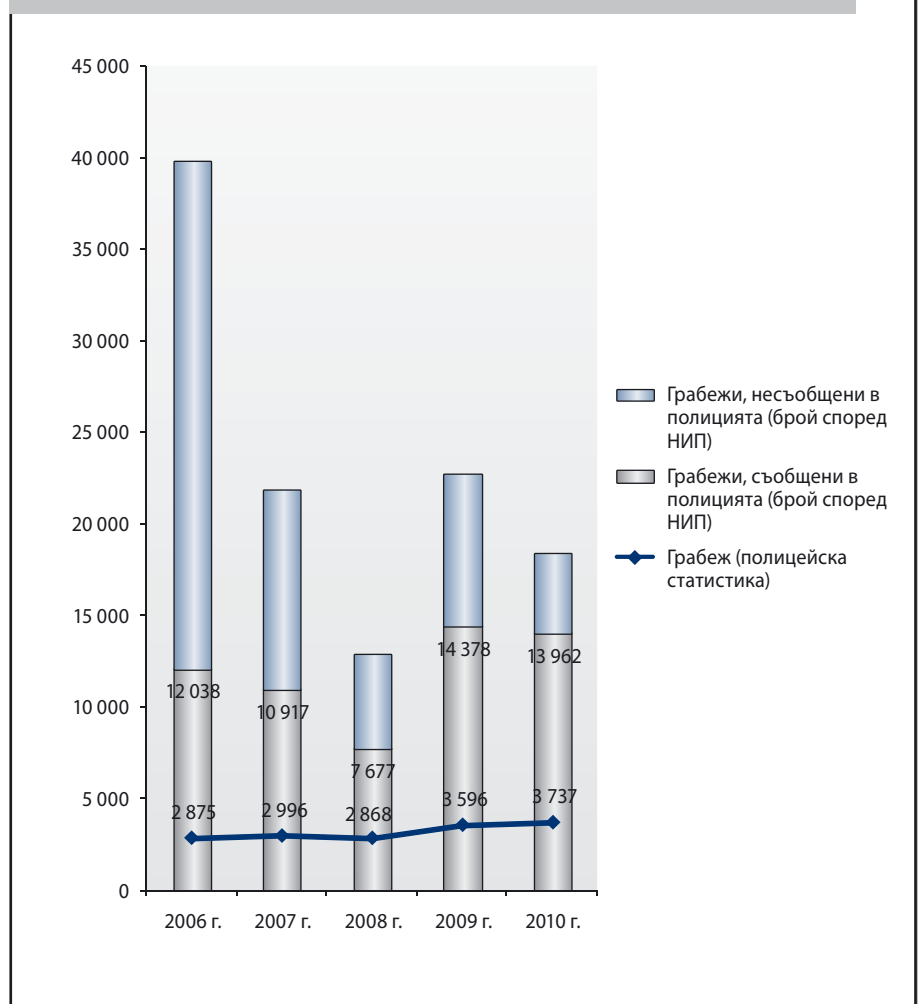
НИП 2011 показва, че опитите за телефонни измами намаляват, но продължават и в момента – само за първите два месеца на 2011 г. 1 % от респондентите вече са получили телефонно обаждане с цел измама. Сумата, за която са били измамени жертвите през 2010 г., варира между 20 и 6000 лв., като средната стойност е 1067 лв. Това прави близо **25 милиона лева** приходи за престъпните групи от този тип измама само за 2010 г.

³⁸ Тази категория престъпления все още се разработва в методологията на НИП и затова не са представени пълни данни и данни за целия период (2001 – 2010 г.), който е обект на настоящия анализ.

3.6. Грабежи

Грабежът е едно от най-сериозните престъпления срещу собствеността, изследвани от НИП, тъй като включва и посегателство срещу личността. Грабежите често са въоръжени или са съпроводени с физическо насилие или заплахата от такова. През 2010 г. в около 30 % от случаите, попаднали в НИП, е използвано хладно или огнестрелно оръжие. Сравнението на данните от НИП и полицейските статистики показва, че след плавното намаляване през периода 2006 – 2008 г. и тук се наблюдава покачване спрямо ниските стойности, регистрирани през 2008 г.

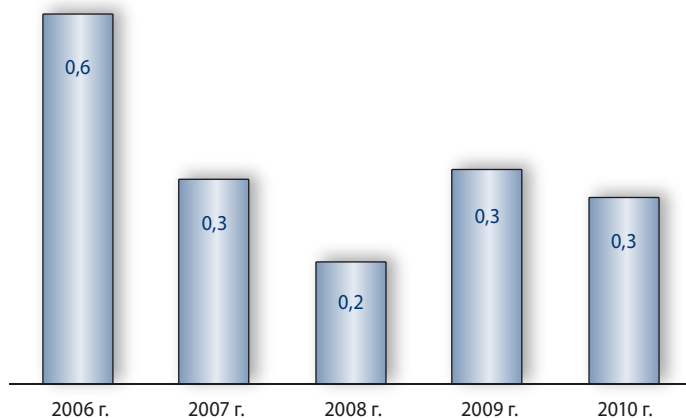
Графика 37. Латентни грабежи и полицейски филтри. Полицейска статистика

По отношение на латентността и полицейските филтри НИП показва увеличаване на дела на регистрираните от полицията престъпления, както и **намаляване на латентната (несъобщената) престъпност** по отношение на грабежите с тенденция за **свиване на полицейските филтри**.

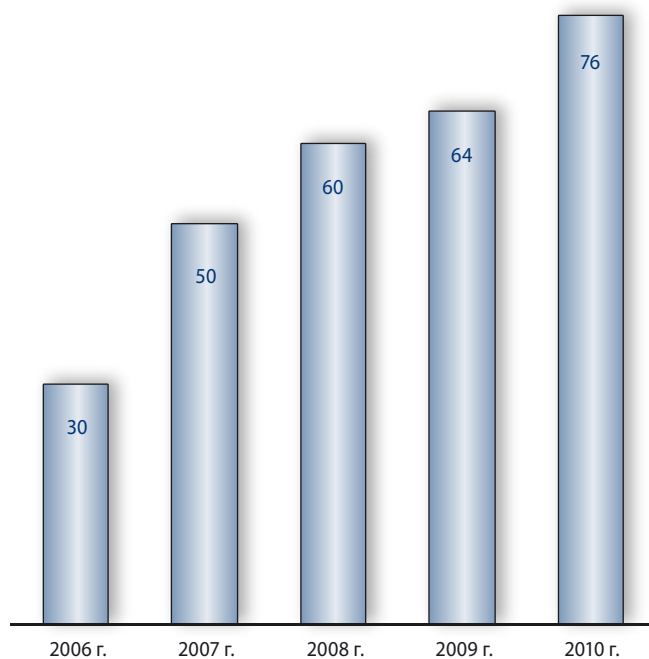
Източник: НИП, МВР.

Графика 38. Дял на жертвите на грабежи за годината, предхождаща съответното изследване (% от населението)

Източник: НИП.

Графика 39. Дял на заявите в полицията за извършения грабеж (%)

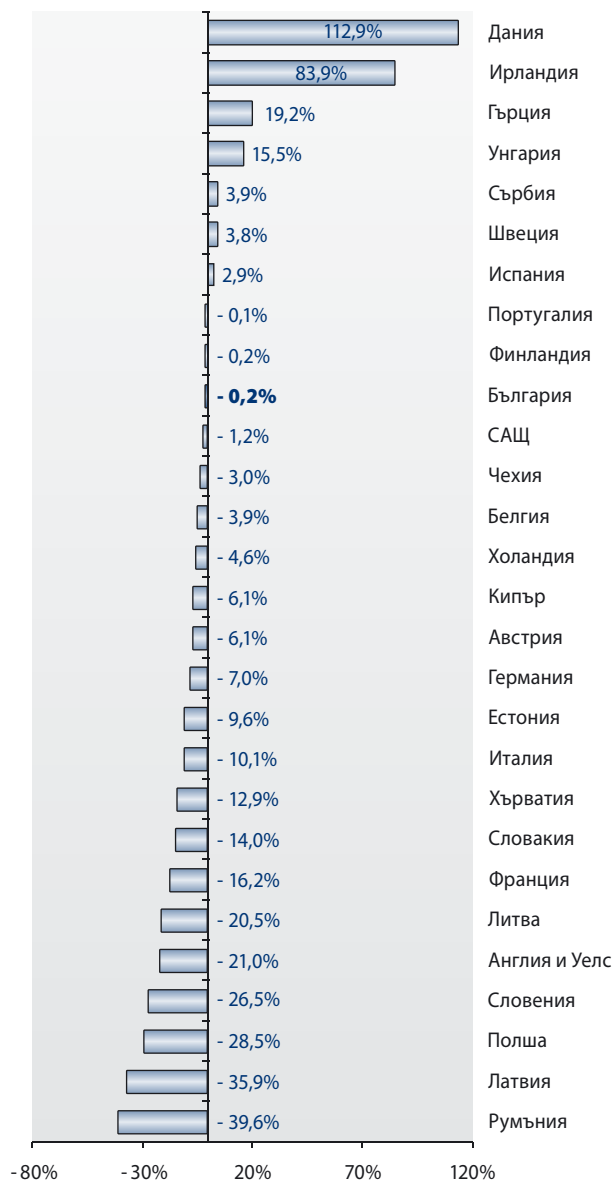

Източник: НИП.

Наблюдава се и промяна в нагласата към степента на сериозност на грабежа, където дялът на хората, определящи това престъпление като много сериозно, е нараснал с близо 15 % спрямо предходното изследване.

Въпреки че данните от НИП за периода 2006 – 2008 г. показват спад в грабежите, полицейската статистика отчита минимална разлика между 2008 и 2006 г., което се отклонява донякъде и от общата европейска и световна тенденция за периода. Възможно е това да се дължи на увеличаване на дела съобщени престъпления, които българската полиция е регистрирала през 2008 г.

Графика 40. Регистрирани грабежи – относителна промяна в % (2008 спрямо 2006 г.)

Източник: Евростат.

4. ПРЕСТЪПЛЕНИЯ И НАСИЛИЕ ПРОТИВ ЛИЧНОСТТА

НИП разглежда няколко категории престъпления, в които има посегателство против личността: грабежи (разгледани в предходната част), нападения и заплахи, сексуално посегателство. Поради малката извадка и чувствителността на темата сексуалните посегателства не могат да бъдат анализирани, тъй като за целия период 2001 – 2010 г. регистрираните ежегодно сексуални посегателства се движат в диапазона от 0,1 % до 0,36 % от респондентите с много резки флукуации между отделните години. Дори и най-ниските стойности от 0,1 % на година обаче, биха предположили около 7000 сексуални престъпления на година. Те говорят за огромна диспропорция с данните от статистиката на полицията, където общият ежегоден брой на регистрирани блудства, изнасилвания (вкл. и опити за това) и насилствен хомосексуализъм се движат в порядъка на 500-700 годишно, т.е. може да се говори за латентност в порядъка на близо 90 %.

Основният акцент в следващото изложение е върху нападенията, като се разглеждат и убийствата.

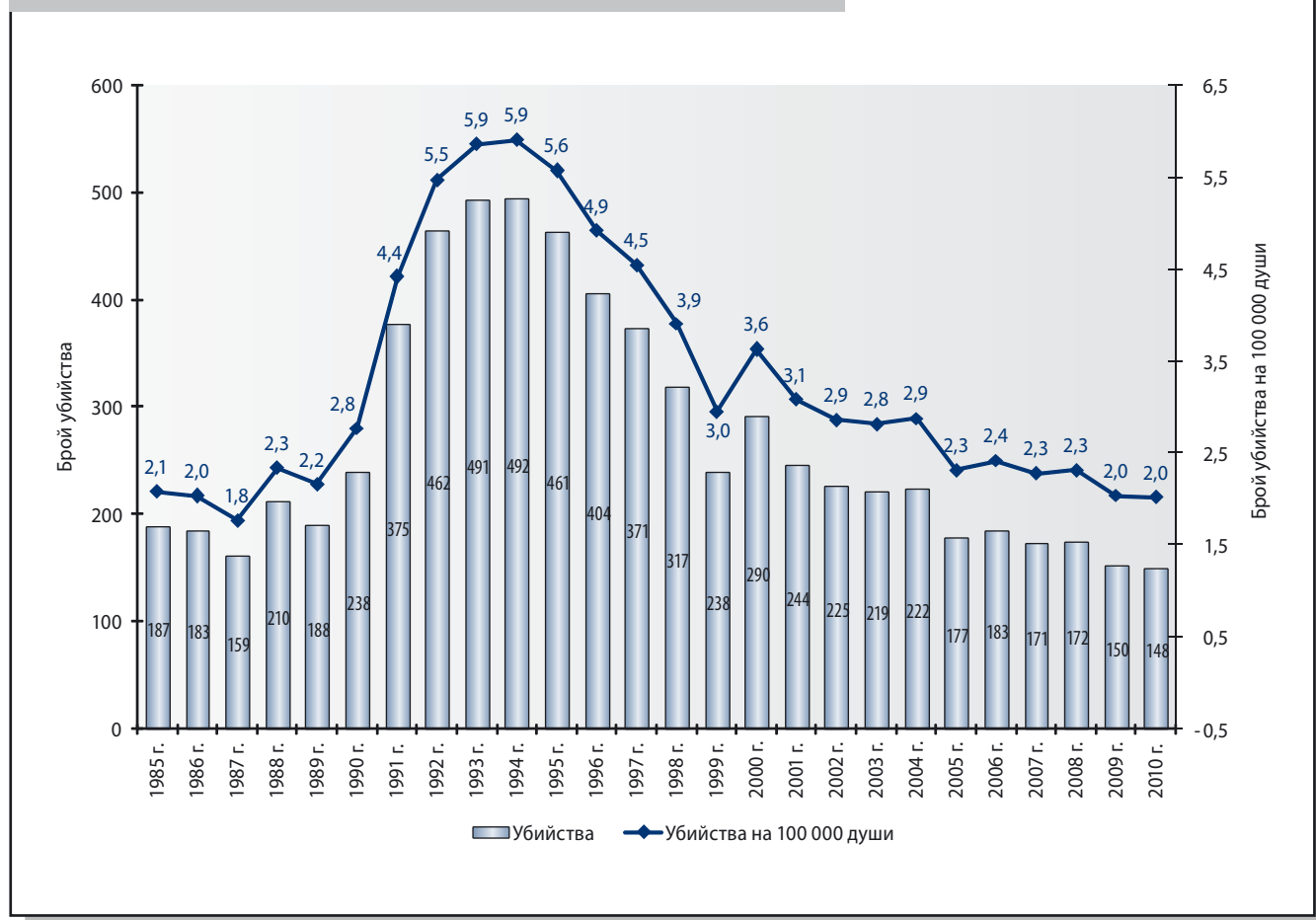
4.1. Убийства

Тази категория престъпления не се изследва от виктимизационните проучвания, но въпреки това предизвиква специално внимание в сравнението на международни полицейски статистики, тъй като може да се счита за индикатор за общото равнище на престъпленията срещу личността. Освен това съществуват сравнително надеждни бази данни, които позволяват сравнимост в международен мащаб³⁹. За разлика от другите типове престъпления при убийствата практически няма латентност и те се регистрират изчерпателно в полицейските статистики. За България данните за убийства са добър индикатор за криминогенната обстановка в страната в дългосрочен аспект – а именно процес на спад на престъпленията против личността като цяло от 1995 г. насам.

---

³⁹ Затрудненията в международните сравнения могат да произлизат единствено от регистрацията на опитите за убийство заедно или отделно от самите убийства в полицейската статистика за съответната държава. В някои случаи убийството би могло да се представи като самоубийство или смърт по естествени причини в зависимост както от ефективността на следствените служби, така и от фактори като корупция.

Графика 41. Убийства в България (1985 – 2010 г.)

Източник: МВР.

Историческият поглед върху динамиката на убийствата показва няколко много ясни характеристики. След регистрираните високи нива на убийствата в началото на 90-те години (1992 – 1995 г.), когато се превишават стойностите от 5 убийства на 100 000 души, започва рязък спад в броя убийства до 3 на 100 000, което обаче продължава да е два пъти повече от средното за ЕС (което през периода 1999 – 2001 г. е 1,6 на 100 000⁴⁰). След 2000 г. започва устойчива тенденция на спад. През 2010 г. убийствата продължават да спадат в абсолютна стойност, като поради динамичната ситуация с броя на населението, породена от интензивните миграционни процеси, трудно може да се определят точни стойности на 100 000 души население. През 2009 и 2010 г. се наблюдава устойчива тенденция към връщане на нивата отпреди 1990 г. от около и под 2 убийства на 100 000 души.

⁴⁰ Barclay, G. and C. Tavares (2003), International Comparisons of Criminal Justice Statistics 2001, Home Office, 41.

Тенденцията на спад на убийствата в България следва общоевропейската тенденция. По данни на Евростат единствено Словакия (5,6%), Гърция (8,3%), Румъния (12,6%), Финландия (18,9%), Дания⁴¹ (75,6%), Ирландия (30,9%) отбелязват нарастване. Спрямо другите държави България все още регистрира по-високи стойности в сравнение с повечето страни – членки на ЕС⁴². Има различни фактори, които в криминологичната литература обясняват разликите в нивата на убийствата в различните страни:

- Достъп до огнестрелни оръжия (включително и разпространение на нелегалните оръжия) и контрол върху тях (регистрация, съхранение, използване). В България предишни изследвания⁴³ показват, че нивото на извършени убийства с огнестрелни оръжия е по-високо в сравнение със страни като Великобритания, където има ограничения на достъпа до такива оръжия.
- Размер на нелегалните пазари: някои организирани престъпни дейности, особено наркоразпространението, което е свързано с използване на насилие за контрол върху пазари.
- Нивата на употреба на наркотици и алкохол⁴⁴. В България през 2010 г. за 26% (23% за 2009 г.) от разкритите умишлени убийства е установено, че извършителят е бил в нетрезво състояние, а през 2009 г. в 2% от разкритите случаи – под въздействие на наркотици.
- Възраст на населението: младото и маргинализирано население (в Западна Европа – често в емигрантски или малцинствени общности) има по-високи нива на насилие, включително и убийства.
- Нивото на социално-икономическо развитие (включващо критерии като продължителност на живота, образователно ниво, грамотност, БВП на човек от населението) в международен мащаб показва зависимост с нивата на убийствата⁴⁵: в по-развитите страни нивата на убийствата са по-ниски. Затова подобряването на тези показатели за развитие след 1994 – 1995 г. в България отчасти обяснява постепенното приближаване към средните за ЕС нива на убийствата.

Редица други фактори, като наказателна политика, свързана с убийства, промяна на обществените норми спрямо междуличностното насилие или урбанизация само показват колко сложно е да се определят конкретните причини, които поставят България в сегашното ѝ ниво на убийства спрямо другите държави.

⁴¹ Във Финландия и Дания убийствата са изключително малко, затова дори и малки нараствания в абсолютни стойности дават по-големи статистически промени.

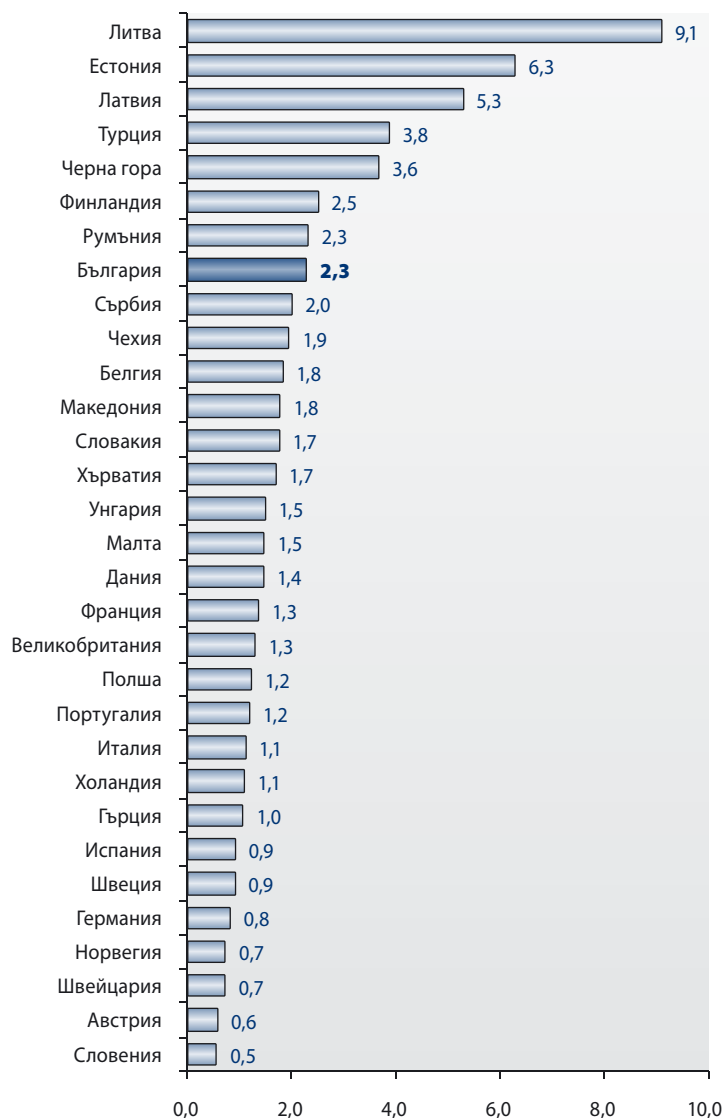
⁴² Последните актуални международни данни са за 2008 г.

⁴³ Тенденции на престъпността в България, Център за изследване на демокрацията, С., с. 48.

⁴⁴ За употребата на алкохол са важни не само количеството, но и начинът, по който той се консумира: съществуват различия между европейските страни, като в някои от тях като Великобритания или Швеция изпиването на големи количества наведнъж („binge drinking“, което често води до актове на физическо насилие) например е далеч по-често срещано, отколкото в други страни като Франция и Италия. Така че, въпреки че потребеното на годишна база количество алкохол във втората група страни да е близко като количество, то невинаги е значим криминогенен фактор (Economist 2010. Drinking in Europe: rolling away the barrel, <http://www.economist.com/node/15868581>).

⁴⁵ Geneva Declaration Secretariat (2008), Global Burden of Armed Violence, Geneva: Geneva Declaration Secretariat, p. 72.

Графика 42. Европа: брой убийства на 100 хил. души население (2008 г.)

Източник: Евростат.

4.2. Нападения и заплахи

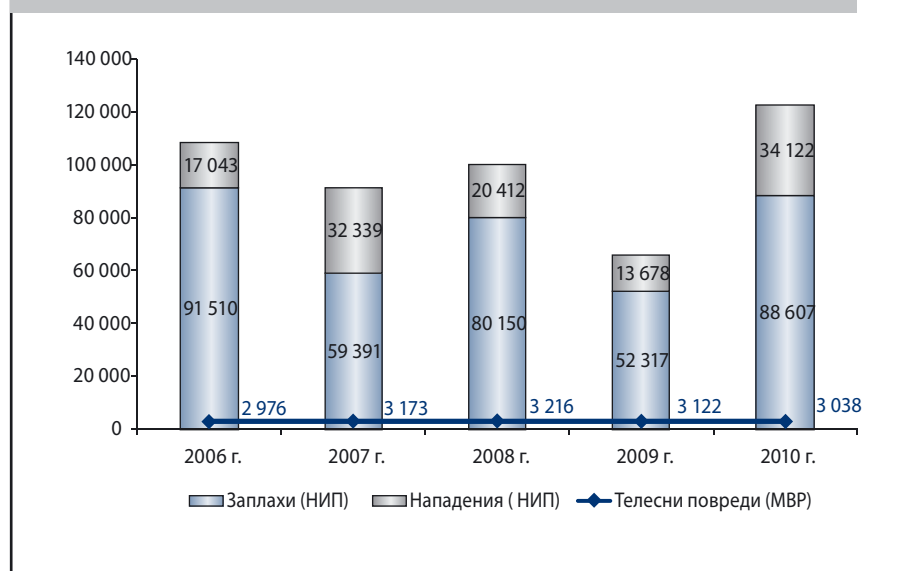
В темите, изследвани от НИП, се засягат нападенията и заплахите. В полицейската статистика този тип престъпления се регистрират или като телесни повреди, или като заплаха. Тенденцията⁴⁶ за увеличаване на заплахите между 2009 и 2010 г. може да се обясни най-добре с икономическата криза и нарасналата безработица – фактори, които често генерират между-

⁴⁶ Поради малкия брой случаи, попадащи в извадката, тези резултати трябва да се разглеждат внимателно, тъй като разликите често са в рамките на статистическата грешка.

личностни конфликти (включително домашни). Наблюдаваните флукуации през изследвания период по-скоро се обясняват със сравнително малката извадка и са в рамките на статистическата грешка. Като се изключи значителното увеличение между 2009 и 2010 г., може да се говори за относително стабилни стойности за периода 2006 – 2010 г., който не се различава особено от предходния период 2001 – 2005 г. Като цяло тенденцията от края на 90-те години е към спад на този вид престъпления. Най-високите стойности на извършените нападения и заплахи са регистрирани от първия проведен НИП през 2001 г., когато 2,1 % от респондентите заявяват, че са били жертва на този тип престъпление.

Графика 43. Нападения и заплахи: полицейска статистика и НИП

Източник: НИП, МВР.

Нормално е заплахите, особено когато нямат елемент на достоверност, да не се докладват в полицията. Начинът, по който НИП задава въпроса обаче, предполага, че жертвата е изпитала „силен страх“, т.е. имала е реално усещане, че ще стане жертва на нападение или друго престъпление (което се третира като престъпление от НК). НИП индикира, че латентността, особено в случаите на нападения и телесна повреда, е сравнително ниска. Въпреки това разликите с регистрираните от полицията случаи е толкова голяма, че предполага значителни по-размер полицейски филтри. Често полицията се стреми към разрешение/медиация на мястото на конфликта между жертвата и правонарушителя, поради което престъплението не се регистрира.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Рязко променилата се среда в резултат на икономическата криза в България допълнително повиши интереса към криминалната ситуация в страната. Същевременно данните от полицейската статистика традиционно се посрещат с голям скептицизъм. В този контекст Националното изследване на престъпността (НИП) е един алтернативен източник на информация, който не зависи от държавните институции, резултатите му са проверими и дават възможност за съпоставяне с полицейската статистика.

Представеният в текста анализ показва, че данните от НИП като цяло потвърждават **тенденциите** на престъпността, които статистиката на МВР предоставя. Би могло да се твърди, че въпреки някои отклонения няма симптоми за прикриване на ръста при криминалните инциденти. Тенденциите съвпадат както по отношение на броя престъпления – според криминалната полицейска статистика нарастването за двете години е 14,6 %, а при НИП е 20,4 %, така и като структура на престъпността – увеличаване на непрофесионалната, масова престъпност.

Освен общите нива на престъпността НИП позволява да се съпоставят кризисният (2009 – 2010 г.) с „нормалния“ период (2001 – 2008 г.) както по отношение на работата на полицейските служби, така и по отношение на възгледите на гражданите към полицията и правно-наказателната система.

НИП регистрира една специфична промяна при сравнението 2008 – 2010 г. Въпреки влошената криминогенна обстановка през 2009 спрямо 2008 г. се регистрира нарастване на доверието към полицията. През 2010 г. нивата на докладваната престъпност се връщат към нивата от 2008 г. отчасти и поради спад на доверието към полицията. Анализът показва, че причините, обуславящи тези промени в доверието, не са нито икономически, нито криминални, а по-скоро са продиктувани от политическата ситуация и доверието към правителството като цяло. Същевременно за разлика от предходните 7-8 години нетърпимостта на гражданите към всички видове престъпления продължава да расте, като на тях се гледа с по-голяма сериозност. Най-красноречив пример в това отношение са грабежите. Ако през периода 2001 – 2006 г. са били съобщавани 1/3 от грабежите, през 2009 г. полицията е потърсена в 64 % от случаите, а през 2010 г. те са вече 75 %. Това дава основание да се предполага, че именно поради това се наблюдава спад при грабежите за разлика от другите по-леки престъпления. Подобна промяна се наблюдава и при кражбите на автомобили. Според интервюираните жертви на престъпления значително по-малък процент са платили откуп, за да им бъде върнат отнетият автомобил.

НИП очерта и редица нови теми, които би трябвало да предизвикат публична дискусия. Последните изследвания дадоха възможност да се направят

и оценка на такива скрити, но масови процеси при всекидневната престъпност, като нападенията, заплахите и измамите. В случая с последната група престъпления, въпреки че в медиите от години се поставя въпросът за телефонните измами, поради ограничения на полицейската статистика до момента няма оценка на рисковете и щетите за населението. Данните от НИП 2010 показваха, че над 20 % от българските граждани са се сблъскали с това престъпление и въпреки относително малките щети тези престъпления засягат най-беззащитните – възрастни хора, които рядко търсят помощ. Данни от НИП 2011 показват, че усилията на МВР са имали резултат и измамените лица са намалели наполовина.

Настоящата 2011 г. е изключително важна с това, че преобладават очакванията за промяна към намаляване на престъпността. Възниква въпросът, дали наистина социално-икономическите фактори за влошаване на криминалната среда са се изчерпали, както показва официалната статистика, и полицейската статистика регистрира по-малък брой престъпления и дали данните на НИП 2012 ще потвърдят това. Ако не се положат допълнителни усилия и ресурси, престъпността може да има обратно въздействие: да повлияе на икономиката и да забави нейното възстановяване.

ПРИЛОЖЕНИЕ. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ

Сравнение на полицейските статистики от ЕС

Въпреки общите възгледи, които са заложи в законодателствата на повечето държави, и опитите да се въведе единна система в страните от ЕС все пак продължава да има съществени различия както в правните дефиниции на различни страни относно състава на определени престъпления, така и в методологията за водене на статистика от полицейските служби. Например полицейската статистика може да обхване и множество по-леки правонарушения, които подлежат на административна, а не на наказателна санкция. Това често води до погрешни заключения и спекулации при международни сравнения на полицейската статистика. Дори при изключително тежко престъпление като умишленото убийство, което се разпознава от всяка правна система по света, невинаги могат да се направят коректни сравнения – най-простият пример за това е, че някои страни включват опитите за убийство заедно със самите убийства в статистиката, а други водят тези две категории отделно⁴⁷.

Особеностите на правните системи в международен план правят сравненията между различни държави некоректни и спекулативни. Поради тази причина Интерпол спря да публикува сравнителни данни от полицейските статистики на различните страни. Евростат публикува броя на някои основни категории регистрирани престъпления (убийство, кражба с взлом, грабеж) с изричното обяснение, че дори нормирани, въпросните абсолютни стойности не са предмет на международни сравнения, а трябва да се сравняват единствено **промени, тенденции и разлики във времето**. При използването на този подход, който е приет и от настоящия доклад, сравненията остават относително неповлияни от различията в правните системи и методиките за регистрация.

Повторяемост на престъпленията

Някои хора стават жертви на определен тип престъпление повече от веднъж в рамките на една година. Това се отчита от НИП при изчисляване на нивата на реалната престъпност. Латентността обаче се пресмята на база само последния случай, при който респондентът е станал жертва на този тип

⁴⁷ Могат да се изтъкнат още редица аргументи за относителността на статистиката дори в този краен случай – например убийства, които се регистрират като самоубийства по една или друга причина (корупция, липса на външни следи и т.н.).

Графика 44. Латентност, полицейски филтри, реална и регистрирана престъпност

Източник: НВП, МВР.

престъпление. Такава оценка на латентността е достатъчно близка до реалната и същевременно позволява продължителността на интервюто да остане в разумните граници, наложени се като международен стандарт при този тип изследвания.

При сравнение на трендовете във времето между полицейската статистика и НВП трябва винаги да се има предвид латентността, тъй като трендът на полицейската статистика се влияе от **съобщената** престъпност, а не от несъобщената.

На графиката са обобщени разликите между полицейската статистика и виктимизационните изследвания, които спомагат за по-точен и задълбочен прочит на доклада.

Таблица 7. Полицейската статистика и виктимизационните изследвания

	Статистика на МВР	Изследване на жертвите
Цели	Предоставя статистика на регистрираната престъпност; критерии за ефективност	Предоставя допълнителна информация за нерегистрирани или незаявиени в полицията престъпления; дава по-пълна картина за жертвите (образование, доход, връзка с престъпника) и извършителите на престъпления.
Видове престъпления	Всички , които са включени в Наказателния кодекс.	Само масови категории престъпления: срещу собствеността (кражба на и от автомобил, увреждане на автомобил, кражба на велосипед, домови кражби); срещу личността: грабеж, сексуални престъпления, нападение/заплаха
Начин на събиране на данни	Полицията регистрира: <ul style="list-style-type: none"> • престъпления, докладвани от граждани; • констатирани от полицията; • престъпления, оповестени от публични източници; • други съгласно Методическите указания за събиране и автоматизирана обработка на данни и престъпления от общ характер. 	Национално представително социологическо изследване със стандартни интервюта (лице в лице): събират се данни за лица или домакинства, които са станали жертва на престъпления.
Представителност	Над 100 000 престъпления се регистрират годишно. Обхващат се престъпления срещу юридически и физически лица, както и малолетни лица.	<ul style="list-style-type: none"> • Представителна извадка от минимум 2400 физически лица от цялата страна на възраст над 15 г. Юридическите и непълнолетните лица могат да се обхванат в отделни изследвания, използващи различна методика.
Стойности, измерващи престъпността	Брой престъпления на 100 000 души	<ul style="list-style-type: none"> • Брой жертви на 100 души (превалентност) • Брой престъпления на 100 души (инцидентност)
Честота на събираните данни	Ежедневно	Ежегодно: Национални изследвания: през 2001 и 2005 г. (НСИ), 2002 г. (UNICRI), 2003 г. (НЦИОМ), 2004 – 2005 г.; 2007 – 2011 г. (ЦИД). Регионални изследвания: 1997 и 2000 г. само за София (UNICRI), 2004 г. само за Варна (BCY).

ПУБЛИКАЦИИ НА ЦЕНТЪРА ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА

Управлението на зелената енергетика в България: на кръстопът, С., 2011
ISBN: 978-954-477-175-1

Пенитенциарната политика и система в Република България, С., 2011.
ISBN: 978-954-477-170-6

Енергетика и добро управление: тенденции и политики, С., 2011.
ISBN 978-954-477-166-9

Гражданското общество в България: тенденции и рискове, С., 2010.
ISBN: 978-954-477-165-2

**Оценка на заплахите от организирана престъпност:
методологически проблеми и световен опит, С., 2010.**
ISBN: 978-954-477-163-8

Мониторинг и оценка на публични политики и програми, С., 2009.
ISBN: 978-954-477-160-7

Конвенционалната престъпност в България: равнища и тенденции, С., 2009.
ISBN: 978-954-477-161-4

Полицията в модерното общество: необходимата реформа в България, С., 2009.
ISBN: 978-954-477-159-1

**Престъпление без наказание:
противодействие на корупцията и организираната престъпност в България, С., 2009.**
ISBN: 978-954-477-157-7

Организираната престъпност в България: пазари и тенденции, С., 2007.
ISBN 978-954-477-151-5

Укрепване на правосъдието и правоприлагането в граничните райони, С., 2007.
ISBN: 978-954-477-152-2

Корупцията в здравеопазването в България, С., 2007.
ISBN: 978-954-477-153-9

Корупцията при обществените поръчки: рискове и противодействие, С., 2006.
ISBN-987-954-477-148-5

Антикорупционните реформи в България: основни резултати и рискове, С., 2007.
ISBN: 978-954-477-145-4

Полицейски проверки и използване на етнически профили в България, С., 2006.
ISBN-10 954-477-141-7
ISBN-13 978-954-477-141-6

Тенденции на престъпността в България 2000 – 2005, С., 2006.
ISBN-10: 954-477-139-5
ISBN-13: 978-954-477-139-3

Антикорупционните реформи в България на прага на членството в Европейския съюз, С., 2006.
ISBN-10: 954-477-137-9
ISBN-13: 978-954-477-137-9

Здравният омбудсман – добри практики и перспективи за България, С., 2006.
ISBN-10: 954-477-136-0
ISBN-13: 978-954-477-136-2

**Съдебната реформа: прокуратурата и разследващите органи в контекста на членството
в Европейския съюз, С., 2005.**
ISBN: 954-477-133-6

**Корупцията при данъчното облагане:
предизвикателства пред данъчната политика и администрация, С., 2005.**
ISBN: 954-477-131-X

Институцията омбудсман в България, С., 2005.
ISBN: 954-477-130-1

**Съдът, прокуратурата и разследващите органи
в държавите – членки на Европейския съюз, и страните кандидатки, С., 2005.**
ISBN: 954-477-129-8

Антикорупционните реформи в България, С., 2005.
ISBN: 954-477-128-1

**Тенденции на престъпността в България:
полицейска статистика и виктимизационни изследвания, С., 2005.**
ISBN: 954-477-125-5

Транспорт, контрабанда и организирана престъпност, С., 2004.
ISBN 954-477-118-2

Институцията омбудсман в Европа и България: правна същност и практика, С., 2004.
ISBN 954-477-122-0

Пазарът на наркотици в България, С., 2003.
ISBN 954-477-111-5

Корупция, контрабанда и институционална реформа, С., 2002.
ISBN 954-477-100-X

